

Interview

IN GESPREK MET

oud-correspondent Walters
over Israël

Burgerschap

HET GOEDE VOORBEELD

Stand van zaken

Archief

50 JAAR M&P

Einde van maatschappijleer?

Actualiteit

PROVINCIALE STATEN

Statenlid in de klas

POLARISATIE?

UITNODIGING

Essener-studiedag Havo en Vwo donderdag 14 maart

Wilt u meedenken en praten over de inhoud van Thema's Maatschappijleer voor Havo en Vwo? Bent u benieuwd welke digitale mogelijkheden we bieden en wilt u hiermee aan de slag? Kom dan naar de studiedag op 14 maart a.s. in Utrecht.

 De dag is bedoeld voor docenten Havo en Vwo die bekend zijn met onze uitgaven, én voor docenten die belangstelling hebben voor onze lesmethode. **Jacob Kohnstamm**, vicevoorzitter van de Staatscommissie Parlementair Stelsel, houdt een korte lezing over de toekomst van de democratische rechtsstaat n.a.v. het rapport 'Lage dijken, hoge drempels' en gaat graag met u in debat.

 De bijeenkomst vindt plaats in Utrecht van 9.30 uur tot 16.00 uur. Aan deelname zijn geen kosten verbonden. In de ochtend zijn er uitwisselingen in subgroepen en plenair over het werken met

Thema's Maatschappijleer. Na de lunch krijgt u een relativiserende preek van **Dominee Gremdaat**, gevolgd door een workshop over de vernieuwde oefenwebsite themas.online en de digitale lesmethode.

 Via een link op de homepage van onze website kunt u zich uiterlijk tot 1 maart aanmelden. Na aanmelding ontvangt u een bevestiging en het programma. Vanzelfsprekend kunt u ons bellen als u vragen heeft over de studiedag of over onze uitgaven.

Meer weten?

Essener.nl | info@essener.nl | 075 621 72 91
[Facebook.com/uitgeverijessener](https://www.facebook.com/uitgeverijessener)

 **UITGEVERIJ
ESSENER**

Ben jij goed in het stellen van de juiste vragen?

Ben jij een creatieve en vakbekwame docent, die graag met vakinhoud en toetsing bezig is? En ben je goed in het stellen van de juiste vragen? Dan is meewerken aan de constructie van Centrale toetsen en examens misschien iets voor jou. Wij maken deze toetsen en examens in opdracht van het College van Toetsen en Examens (het CvTE).

Per 1 augustus zoeken wij docenten die beschikbaar zijn voor de constructiegroep van Centrale toetsen en examens voor **maatschappijwetenschappen havo en vwo pilot**.

Wat vragen wij van jou?

Je hebt als docent recente onderwijservaring in het schooltype waarvoor het examen/de toets gemaakt wordt en (voor examens) ervaring met examenklassen/ geeft bij voorkeur les in examenklassen. Je beschikt over gedegen vak kennis en je hebt ervaring met Word. Docenten die meewerken aan een schoolboekmethode, komen niet in aanmerking.

Informatie en reageren

Wil je meer informatie en/of heb je interesse? Kijk dan op www.cito.nl en reageer uiterlijk 28 februari.

50 JAAR!

1969, een jaar vol gebeurtenissen die ook nu nog weleens in de maatschappijleerles de revue passeren. De zelfverbranding van Jan Palach op het Praagse Wenceslasplein. De beëdiging van Richard Nixon als zevenendertigste pre-

sident van de Verenigde Staten. Het voorzitterschap van de PLO kwam in handen van Yasser Arafat. De machtsovername door kolonel Muamar Kadhafi later dat jaar in Libië. De voortdurende onrust in Noord-Ierland. De bezetting van het Amsterdamse Maagdenhuis door studenten. De bomaanslag op de Piazza Fontana in Milaan in december, waarbij zeventien mensen om het leven kwamen. Het moet een roerig jaar zijn geweest. Een jaar waarin burgers het tegen de autoriteiten opnamen en groepen onderling lijnrecht tegenover elkaar stonden. Een jaar van tegenstellingen. Is het vijftig jaar later veel rustiger of juist onrustiger in Nederland

en (ver) buiten onze landsgrenzen? Dit lijkt mij een interessante vraag om aan leerlingen voor te leggen. Dat er nog altijd spanningen in de wereld en het klaslokaal zijn blijkt uit het eerste nummer van ons jubileumjaar. Jazeker, de voorganger van *Maatschappij & Politiek* zag het levenslicht al in het roemruchte jaar 1969! Om u een indruk te geven waar *M&P* de afgelopen decennia zoal over schreef, doken wij voor u in ons archief. Het resultaat van deze zoektocht treft u in de komende nummers aan. In deze uitgave nemen wij u mee naar het jaar 1976, het jaar dat *M&P* nog *Sociale Vorming* heette en ene Steve Jobs het elektronicabedrijf Apple oprichtte...

IVO PERTIJS

hoofredacteur

i.pertijs@maatschappijenpolitiek.nl

INHOUD

3 REDACTIONEEL	11 BURGERSCHAPS- ONDERWIJS	18 COMLOTTHEORIEËN	26 LESMATERIAAL
4 JOURNALIST: ISRAËL	12 POLARISATIE	20 BREXIT	28 RECENSIES
7 COLUMN	15 COLUMN	22 STATENLID IN DE KLAS	30 NVLM
8 VO-RAAD	16 MAATSCHAPPIJLEER NAAR HET SCHAVOT	24 GAMMASTEUNPUNT	31 STUDENT

04

12

16

22

26

Voormalig correspondent
in Israël Derk Walters
(foto: Anne van Gelder)

INTERVIEW MET NRC-JOURNALIST DERK WALTERS

'HET INTERNATIONAAL RECHT IS MIJN UITGANGSPUNT'

Bijna twee jaar geleden zette Israël *NRC*-correspondent Derk Walters het land uit. In zijn boek *Israël zegt geen sorry meer* blikt hij terug en toont de journalist aan hoe lastig het is om over het conflict te berichten. *Maatschappij & Politiek* sprak met hem.

IVO PERTIJS

Op 9 april aanstaande vinden de Israëlische parlementsverkiezingen plaats. Het belooft een spannende stembusgang te worden, waar media uitgebreid over gaan berichten. Als correspondent ondervond Derk Walters hoe lastig het is om over Israël te schrijven. 'Vanuit een bepaalde hoek kreeg ik steeds dezelfde soort kritiek op mijn artikelen. Ik vroeg mij af waar deze kritiek vandaan kwam. Deed ik het wel goed? Ik zette alles op een rijtje', vertelt Walters. De journalist vroeg zich af wat de belangrijkste visies op Israël zijn. Hij kwam er op vier uit die volgens de journalist 'enigszins arbitrair zijn' en 'niet wetenschappelijk onderzocht', maar wel duidelijk van elkaar zijn te onderscheiden om bijvoorbeeld de Israëlische nederzettingen te omschrijven:

- Vakje 1: De nederzettingen zijn rechtmatige dorpen en steden op land dat al drieduizend jaar Joods is.
- Vakje 2: De nederzettingen zijn bittere noodzaak als verdedigingslinie tegen oprukkende koppensnellers.
- Vakje 3: De nederzettingen zijn illegaal volgens het internationaal recht.
- Vakje 4: Elk Israëlisch dorp en elke stad is onderdeel van een koloniale onderneming, de nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever dus ook.

Walters: 'In Israël kwam ik voortdurend zeer conflicterende meningen over het conflict tegen van mensen die elkaar überhaupt niet leken te begrijpen. Als je het niet met elkaar eens bent over de uitgangspunten, dan ontstaat er geen gesprek.'

Kunt u daar een concreet voorbeeld van geven?

'Als je helemaal in die religieus-Bijbelse hoek zit, dan kun je je niet voorstellen hoe

de Europese Unie het in haar hoofd haalt dat er geen 'Made in Israel' meer mag staan op producten afkomstig uit de Joodse nederzettingen. Dit is hun Bijbelse hartland. Voor mij was het rijtje een handig hulpmiddel om, als iemand over Israël begint te praten, te kunnen duiden vanuit welke hoek iemand redeneert. Als iemand het internationaal recht verwerpt en vindt dat Israël het volste recht heeft om zich daar niet aan te houden, dan heb je een andere kijk op Israël dan ik.

**'IK VIND HET
BELANGRIJK OM
TE LUISTEREN
NAAR MENSEN
DIE IN DE ANDERE
HOKJES ZITTEN'**

Ik hecht wel aan het internationaal recht. Als een journalist die wil beschrijven wat er gebeurt, wil ik ook kijken of dit alles plaatsvindt binnen de wetten en regels die we hebben afgesproken. De indeling kwam mij ook praktisch van pas tijdens mijn conflict met de Israëlische Government Press Office (GPO). Ze verweten mij dat ik altijd een magazine retweette, +972 Magazine, dat dit allemaal ver buiten de consensus lag en extreem-links was. De makers van dit magazine zijn echter geen anti-Israëlische activisten. Het zijn gewoon Israëliërs die vinden dat hun land misschien wel aan het doorschieten is en daar kritiek op hebben. Wat mij betreft is dat 100 procent vakje drie. Om te zeggen dat dit niet zou moeten kunnen, gaat wel heel ver. In dat geval ga je als land richting de onderdrukking van de vrijheid van meningsuiting.'

In Israël zelf speelt de discussie zich grotendeels tussen vakje 1 en 2 af. Vakje 3 en 4 spelen een veel kleinere rol. Begrijpen we dit voldoende in Nederland?

'Ik denk dat we dit onvoldoende begrijpen. Dat was een van mijn belangrijkste drijfveren om dit boek te schrijven. We zien Israël als een liberale democratie, de enige democratie in het Midden-Oosten, in tegenstelling tot de Arabische landen weten ze in Israël nog wel wat een onafhankelijke rechtspraak is. Israël heeft een parlement en er zijn eerlijke verkiezingen, dus waar doen we zo moeilijk over? Israël is toch een westerse democratie? In mijn boek schrijf ik dat dit in naam wel zo is, maar dat er formeel hier wel een beetje aan begint te knagen. Bij een westerse democratie hoort de vrijheid van meningsuiting, maar deze vrijheid staat in Israël steeds meer onder druk. Vakje 1 en 2 betekenen ook dat een Israëlische krant die wij als serieus zien, *Haaretz*, in Israël zelf in een hoek wordt geplaatst van een extreme krant die eigenlijk niet voor Israël is. Het Israël van heden ten dage is niet meer het Israël waar je in de jaren zeventig in de kibboets zat. Dat wilde ik in mijn boek neerzetten.'

In Israël zelf heerst het gevoel dat het land er in de wereld vrijwel alleen voor staat, daarbij verwijzend naar de Verenigde Naties, die vaak kritiek op Israël leveren. Ontstaan er zo werelden die naast elkaar leven?

'Dit was duidelijk te zien in het UNESCO-debat. UNESCO publiceerde een kritisch rapport over hoe Israël met heilige plaatsen in Oost-Jeruzalem omging. Daarin werd de Tempelberg bij de Arabische naam genoemd, de Haram al-Sharif. Dat was zeer tegen het zere been van Israël. Volgens Israël ontkende UNESCO de Joodse connectie met de Tempelberg, de heiligste plek voor joden waar ooit de tempel stond. UNESCO ontkende dit niet. Het is een formele regel dat als een plek

in bezet gebied ligt - Palestina - je de taal gebruikt van het land waar de plek ligt. Deze nuance was aan de Israëli's totaal niet besteed. Als één medium hierover bericht, wordt dit gretig overgenomen door andere media en door politici. Op dat moment is er geen gesprek meer mogelijk. Israëli's hebben ook weleens gelijk. De Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties, die door de grote mensenrechtenkampioen Saoedi-Arabië wordt voorgezeten, heeft Israël als een vast agendapunt als het gaat over mensenrechtenschendingen. Dat is raar. Israël spreekt over een anti-Israël-bevooroordeeldheid. Daar hebben ze gelijk in. Donald Trump heeft dit bekrachtigd door uit deze raad te stappen. Je kunt veel over Trump zeggen, maar ik vind dat hij hier wel een puntje had.'

Iedereen heeft een mening over Israël gebaseerd op eigen waarheden. Hoe ging u hier als journalist mee om?

'Ik schrijf in mijn boek dat als je een journalist in Portugal bent, je niet zo snel het verwijt krijgt pro- of anti-Portugees te zijn. Dit is in Israël wel het geval. Ben je kritisch op Israël, dan ben je dus een Hamas-liefhebber. Schrijf je kritisch over Hamas, dan ben je een zionist. Dat vond ik een lastig mijnenveld om mij in te

begeven. Ook hier hielp mijn indeling weer. Mijn basisuitgangspunt is het internationaal recht. In dat geval moet ik vaststellen dat Palestijnen dit recht ook schenden, bijvoorbeeld door het afvuren van raketten vanuit Gaza op Israël. Los daarvan is Hamas een beweging die haar burgers onderdrukt. Er is geen vrijheid van meningsuiting, nog minder dan in Israël. Ik ben kritisch op Israël, maar je moet dingen wel in perspectief blijven zien. Ik denk dat het *straight* is om je als journalist niet in een hokje te laten duwen, maar op beide kanten kritisch blijft. Helaas wordt dit niet altijd op waarde geschat.'

Is het een NRC-consensus om uit te gaan van het internationaal recht of maakt een correspondent zelf deze keuze?

'Ik denk dat je als correspondent zelf een keuze kunt maken, maar als ik naar mijn directe voorgangers kijk, keken ze op dezelfde manier naar Israël als ik. Het past bij *NRC Handelsblad* om vanuit het internationaal recht te kijken. Ik wil daar wel een kleine nuance bij plaatsen. Het internationaal recht is iets moois om naar te streven, maar het is niet altijd mogelijk. Dit recht stelt dat alle Palestijnen die in 1948 werden verdreven, en hun nakomelingen, het recht hebben om naar Israël terug te keren. Dit recht

gaan ze nooit krijgen. Je kunt artikel na artikel benadrukken dat Palestijnen dit recht hebben, maar dit heeft weinig zin. Je moet het internationaal recht combineren met een realpolitieke blik, anders schrijf je alleen over luchtkastelen. Daar heeft niemand iets aan.'

Moet een journalist ook vanuit die andere invalshoeken kunnen schrijven?

'Ik vind het belangrijk om te luisteren naar mensen die in de andere hokjes zitten. Ik kan zeggen dat ik met het internationaal recht het morele gelijk aan mijn zijde heb en als ik vervolgens een extreme kolonist of Palestijn ga interviewen, kan ik ze zeer kritisch ondervragen vanuit mijn morele gelijk. Dan kom je niet ver. Alles wat zij zeggen zou dan in strijd zijn met hoe ik er naar kijk. Op het eerste antwoord dat zij geven moet ik in dat geval inhakken: "Wat u zegt klopt helemaal niet!". Zo ontstaat er geen gesprek. Ik liet bijvoorbeeld een radicale kolonist eerst zijn volledige verhaal doen om erachter te komen wat hem drijft. Uiteindelijk ben je de journalist met de onbevengene blik. Ik heb weleens een verhaal gemaakt van het Israëlische meisje dat in haar slaapkamer in haar huis in de Joodse nederzetting Kiryat Arba was vermoord. Ik ben daar heengegaan en liet mensen hun verhaal doen hoe het is om

Premier Mark Rutte bezoekt de bouw van een stad op de Westelijke Jordaanoever (foto: Minister-president / Rijksoverheid)

STEF

in een nederzetting te leven. Toen dat verhaal ook aan het begin van de online documentaire *The Holy Road* (2017) zat verwerkt, reageerden mensen gelijk met de opmerking dat ik zo'n pro-Israëliisch, zionistisch verhaal had gemaakt. De documentaire ging over het dagelijkse leven in de Westelijke Jordaanoever. De nederzettingen zijn daar ook onderdeel van. In de documentaire komen eveneens Palestijnen aan het woord die over hun dagelijkse leven vertellen. Ik vind niet dat je je ogen moet sluiten voor het idee dat er mensen in de Joodse nederzettingen wonen; of je het nu terecht vindt of niet dat ze daar wonen. Het is afschuwelijk als je dochter in haar slaapkamer wordt vermoord. Er is geen enkele reden om dit verhaal niet te maken.'

Welke tips zou u aan docenten willen geven als de Israëlisch-Palestijnse kwestie in de klas ter sprake komt?

'Ik denk dat mijn raamwerk kan helpen om meningsverschillen in de klas te duiden om te voorkomen dat het alleen maar gaat over "ik vind dit" en "ik vind dat". Til het daar bovenuit. "Goh, interessant dat je dit vindt. Jouw standpunt past precies in dit hokje." Zeg niet dat dit fout is. Als de Bijbel jouw leidraad is, dan heb je daar het recht op. Het is misschien gevaarlijk als die mening in de meerderheid zou zijn, maar dat betekent niet dat dit een verboden mening is. Hetzelfde geldt voor het vierde hokje. Het helpt als je de leerlingen laat zien dat hun mening overeenkomt met wat andere mensen hier ook al over hebben gezegd. Zo zien leerlingen dat er meerdere manieren zijn om naar het conflict te kijken. Als docent moet je benadrukken dat het legitiem is om er anders over te denken.' ♦

Derk Walters, ISRAËL ZEGT GEEN SORRY MEER, Uitgeverij Spectrum, Amsterdam, 2018, 352 bladzijden

DE STAATSCOMMISSIE II

Ik had het mis. In mijn vorige column schreef ik over het verwachte resultaat bij het uitkomen van het rapport van de Staatscommissie Parlementair Stelsel. Wij, leraren maatschappijleer, werden tijdens een bijeenkomst om input gevraagd. Aan het eind bleek dat we een van de vele groepen waren die ze spraken. Ik vreesde dus om vergeten te worden. Voor mijn gevoel was het onderwijs voor de zoveelste keer even heel erg belangrijk, totdat puntje bij paaltje zou komen en andere zaken toch weer belangrijker zijn. Niets bleek echter minder waar.

Tot mijn grote verrassing staan we er gewoon in! En goed ook. Paragraaf 6.5.2. Het staat er echt: 'De staatscommissie meent dat de positie van de vakken geschiedenis en staatsinrichting en maatschappijleer/-kunde in het gehele voortgezet onderwijs fors moet worden versterkt teneinde de gewenste substantiële verbetering van de kennis en vaardigheden over de democratische rechtsstaat te bewerkstelligen'. Hoppa!

En vergeet de concrete aanbevelingen niet: de uren moeten worden verhoogd, maatschappijleer/-kunde moet worden aangeboden aan alle scholieren, maatschappijleer/-kunde is geen compensatievak en de inspanningsverplichting voor burgerschap in het mbo volstaat niet. Het zijn bijna alle punten die we tijdens de bijeenkomst op A3-sheets hebben opgeschreven. Dat heb ik zelfs bij mijn eigen school nog nooit meegemaakt.

En dat is nog niet eens alles. De commissie heeft een top 7 gemaakt van aanbevelingen die de overheid echt moeten overnemen. Wij staan op de zesde plaats. Nu vermoed ik dat een aantal aanbevelingen het niet gaat worden: aanpassing kiesstelsel (dat gaat wel even duren), bindend correctief referendum (men kijkt wel uit), gekozen formateur (je moet er niet aan denken). Ik zie ons dus eigenlijk op de derde plaats. De meeste aanbevelingen uit onze paragraaf 6.5.2. zijn ook zo over te nemen, dus wat mij betreft komt de minister met een versnelde maatregel om deze per volgend schooljaar in te voeren. Laten we vooral niet op Curriculum nu wachten.

Tot slot las ik in het rapport ook iets dat wij onszelf moeten aantrekken. Men schrijft over de democratie-zin van onze scholieren: 'Vooral vwo-jongeren doen op school positieve ervaringen op met praktische democratie. Vmbo'ers ervaren veel minder ruimte om over alledaagse onderwerpen en activiteiten op school te spreken'. Ik herken dit wel een beetje, dus trek ik het me ook aan. Hoe kunnen we binnen ons vak en onze school meer aandacht aan democratie besteden? Laten we deze dan voor onze rekening nemen, terwijl het kabinet de rest uit het rapport overneemt. Deal? ♦

STEF VAN DER LINDEN
(maatschappijleer.net)

VO-RAAD ONDERSTEUNT SCHOLEN BIJ BURGERSCHAPSONDERWIJS

HET GOEDE VOORBEELD

Als docent maatschappijleer ben je - uiteraard - dagelijks met burgerschapsonderwijs bezig.

Misschien wil je dit ook schoolbreed op de kaart zetten. Maar hoe pak je dat aan?

Dit was afgelopen december een van de vragen bij de startbijeenkomst Burgerschap van de VO-raad.

Vanaf dit jaar gaat de raad scholen ondersteunen bij de invoering van burgerschapsonderwijs.

KARIN PEUSENS

Als belangenbehartiger van het voortgezet onderwijs is de VO-raad nauw betrokken bij de ontwikkelingen rond burgerschap; uiteraard vanuit de aanstaande onderwijsvernieuwingen vanuit Curriculum.nu, maar ook via het vorig jaar gepresenteerde wetsvoorstel over burgerschap op scholen. Deze nieuwe wet, die waarschijnlijk dit voorjaar naar de Tweede Kamer gaat, geeft meer richting en is minder vrijblijvend: de burgerschapsopdracht aan scholen wordt verduidelijkt. Er is vastgelegd dat scholen leerlingen kennis en respect moeten bijbrengen voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en ieders grondrechten. Ook staat in het voorstel dat leerlingen op school met burgerschapsvaardigheden moeten oefenen en dat de school op dit vlak het goede voorbeeld dient te geven.

VRIJHEID

De VO-raad is blij dat er extra aandacht is voor burgerschapsonderwijs, en is positief over de aanstaande wetsaanpassing. Deze

wet biedt scholen namelijk meer richting in het burgerschapsonderwijs en biedt scholen nog steeds de vrijheid om hier invulling aan te geven op een manier die past bij de visie en het pedagogisch klimaat van de school.

'Met alleen een verduidelijking van de wettelijke burgerschapsopdracht zijn we er echter niet', zegt Céline Blom, senior beleidsadviseur van de VO-raad, 'Er is ook te weinig steun voor scholen bij de uitvoering van burgerschap en een gebrek aan kennis over wat werkt. Daarom moet er een brede aanpak komen om scholen te ondersteunen. Scholen hebben ontwikkelruimte nodig om hier vanuit de visie van de school op een systematische en doelgerichte wijze invulling aan te geven'.

EIGEN VISIE

Om scholen hierbij te helpen is in januari het project *Versterking Burgerschap in het VO* gestart. 'Wij willen scholen helpen bij het systematisch en doelgericht inbedden van burgerschapsonderwijs. Dus geen tool-ontwikkeling, maar ondersteuning in het ontwikkelen van een eigen visie, beleid en van daaruit gerichte

Het republikanisme moet vooral tot politiek actieve burgers leiden (foto: Bart van Vliet)

doelen en praktijk', aldus Blom, 'Gekoppeld aan het sectorakkoord dat we met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap overeen zijn gekomen zal dit project in elk geval voor 2019 en 2020 worden ingericht. Deelnemende besturen en scholen starten met wat zij al doen, en onderzoeken - onder begeleiding - op welke manier zij een impuls aan burgerschapsonderwijs kunnen geven.'

KADERS

Om zo goed mogelijk bij de wensen van scholen aan te sluiten is het project afgelopen december met een inventariserende bijeenkomst in Utrecht gestart. De circa twintig deelnemers hadden verschillende functies en kwamen uit alle delen van het land. Tijdens deze bijeenkomst ontvouwde hoogleraar Evelien Tonkens haar visie op burgerschap in het onderwijs (zie kader).

Vervolgens gingen de deelnemers in gesprek over hun behoeften bij de invulling van burgerschapsonderwijs.

'Uit de bijeenkomst bleek dat scholen behoefte aan kaders hebben: wat wordt er van hen verwacht?', vertelt Irene de Korte. Zij is in januari als projectleider Burgerschap bij de VO-raad begonnen. De Korte: 'Ook het samen met elkaar in gesprek gaan en het delen van goede voorbeelden bleek erg waardevol'. ♦

Wilt u meer weten over het project van de VO-raad of wilt u deelnemen als pilotschool? Neem contact op via projectleider Irene de Korte: irededekorte@vo-raad.nl.

Karin Peusens is docent maatschappijleer op het Over Betuwe College in Elst.

'LEER LEERLINGEN HUN MENING TE GEVEN EN TE HERZIEN'

Evelien Tonkens is hoogleraar Burgerschap en Humanisering van de Publieke Sector aan de Utrechtse Universiteit voor Humanistiek. Tijdens de startbijeenkomst van het burgerschapsproject van de VO-raad ontvouwde zij haar eigen visie op burgerschap in het onderwijs. Een samenvatting.

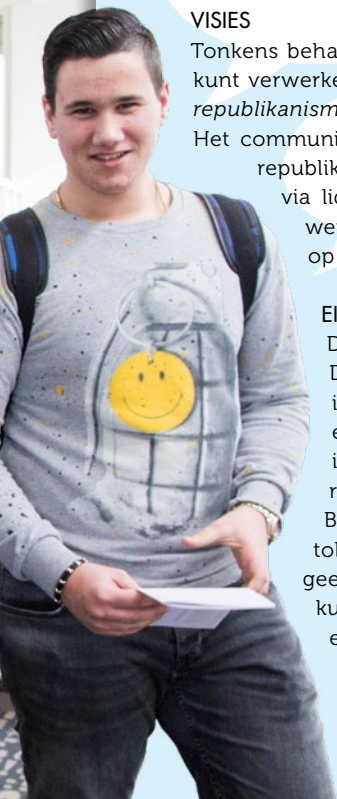
Sinds 2006 zijn scholen verplicht om aandacht aan burgerschap te besteden. Maar wat is burgerschap eigenlijk? Volgens hoogleraar Evelien Tonkens bestaat er algemene overeenstemming dat dit over 'volwaardig meetellen en meedoen in de maatschappij' gaat, en over 'participatie, rechten en plichten voor het individu en ten opzichte van de gemeenschap'. Er zijn evenwel verschillende visies over welk van deze elementen prioriteit heeft en hoe deze praktisch kunnen worden ingevuld. De keuzen hierin hebben gevolgen voor de inrichting van je maatschappij en je onderwijs.

VISIES

Tonkens behandelt in haar lezing drie visies op burgerschap en legt vervolgens uit hoe je deze tot beleid op school kunt verwerken. De eerste twee visies op burgerschap stellen de gemeenschap primair: het *communitarisme* en het *republikanisme*. Beide stellen dat burgerschap als voornaamste doel heeft om de gemeenschap tot bloei te brengen. Het communitarisme richt zich daarbij vooral op het sociale aspect, zoals deelname aan het verenigingsleven. Het republikanisme is vooral politiek geïntereerd: burgerschap moet tot politiek actieve burgers leiden, bijvoorbeeld via lidmaatschap van politieke partijen. Tegenover deze visies die focussen op de gemeenschap staat een wetenschappelijke visie die zich op het individu richt: het *liberalisme*. Hierin leidt burgerschap vooral mensen op die de wetten gehoorzamen en optimaal van hun individuele vrijheidsrechten gebruik kunnen maken.

EIGEN KEUZE

De huidige wet voor burgerschap op school lijkt een samenraapsel van elementen uit alle drie deze visies. De hoogleraar sluit niet uit dat ook de nieuwe wet 'wat rommelig' wordt en scholen veel vrijheid voor eigen invulling blijft bieden. Het advies van Tonkens is dan ook om als school te bekijken welke visie het beste bij de eigen school aansluit. Scholen die zich tot het communitarisme voelen aangetrokken, kunnen bijvoorbeeld inzetten op maatschappelijke stages en betrokkenheid bij de school(omgeving). Scholen die vanuit het republikanisme werken zullen meer belang hechten aan scholierverkiezingen of een leerlingenparlement. Burgerschapsbeleid vanuit het liberalisme zal op school bijvoorbeeld kunnen leiden tot nadruk op (passieve) tolerantie en voorlichting over (grond)rechten en vrijheden. Wat de school ook kiest, er is volgens Tonkens geen goed of fout. Wel is het zaak om te allen tijde voor democratie op school en in de klas te zorgen. Hier kunnen scholen en docenten voor zorgen door leerlingen te leren hun eigen mening te vormen en te herzien en om compromissen te sluiten. Ook moeten zij leerlingen leren minderheden te beschermen, interesse voor andersdenkenden opwekken en leerlingen laten oefenen met regeren en geregeerd worden. ♦

TUSSEN KWETSBAARHEID EN WEERBAARHEID

Over het belang van burgerschap

De term burgerschap valt tegenwoordig in vrijwel ieder politiek debat. Of het nu gaat over klimaat, veiligheid, onderwijs, integratie of een ander actueel onderwerp. Op verzoek van het Nationaal Comité 4 en 5 mei probeert rechtsfilosoof Tamar de Waal antwoord te geven op de vraag wat burgerschap nu eigenlijk inhoudt.

“Een oproep tot maatschappelijk burgerschap is niet hetzelfde als een oproep tot politieke eenheidsworst.

Een democratie is een onrustig bezit, altijd gevuld met meningsverschil en activisme, ook, en tot in hoge mate juist, als zij prima functioneert.”

Het essay *Tussen kwetsbaarheid en weerbaarheid* kunt u kosteloos bestellen bij het Nationaal Comité 4 en 5 mei door een e-mail te sturen aan info@4en5mei.nl. Ook kunt u het essay via de website van het comité gratis downloaden (PDF en ePub): www.4en5mei.nl.

PRODEMOS-COLLEGEREEKS OVER BURGERSCHAP

DE STAAT VAN HET BURGERSCHAPSONDERWIJS

Het is een wildgroei aan actoren en ideeën in burgerschapsland. Moet er meer aandacht komen voor de Nederlandse identiteit of moeten scholen Artikel 23 (onderwijsvrijheid) hoog in het vaandel houden? ProDemos heeft over burgerschap een viertal colleges georganiseerd. *M&P* was aanwezig tijdens het laatste college, verzorgd door hoogleraar Onderwijskunde Geert ten Dam.

KOEN VOSSEN

Het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroeps-onderwijs moet sinds 2006 'iets' aan burgerschap doen. Scholen dienen een visie over burgerschap te hebben, dit planmatig in de school te integreren en de resultaten van de leerlingen te volgen. Geert ten Dam stelt in haar verhaal dat dit 'iets' doen erg vrijblijvend is. Volgens haar is deze onderwijsvrijheid en de wetgeving van 2006 een kans voor goed burgerschaps-onderwijs. Desalniettemin blijkt keer op keer uit inspectierapporten dat scholen ondermaats presteren. Daarnaast blijkt dit beeld ook uit ICCS-onderzoek, waar Ten Dam bij betrokken was. In dit onderzoek worden tweedejaars leerlingen uit Nederland *gebenchmarkt* met leeftijdsgenoten uit 24 andere landen. Opvallend hierbij is dat in Nederland het kennisniveau, institutioneel vertrouwen, stembereidheid en de acceptatie van gelijke rechten, afhankelijk is van het schooltype. Vmbo-leerlingen scoren hier slechter op in verhouding tot leerlingen van hogere onderwijstypen. In andere landen is deze spreiding niet zo significant. Ten Dam koppelt dit aan een democratisch tekort. Voormalige vmbo-leerlingen gaan uiteindelijk minder vaak stemmen, waardoor het politieke belang om naar hen te luisteren minder groot wordt. De representativiteit van het parlement komt hierdoor in het geding.

SCHOOL ALS OEFENPLAATS

Scholen doen ertoe om dit op te lossen. Ten Dam stelt dat Nederlandse scholen in vergelijking met de *benchmark* echter weinig doen om het burgerschapsniveau te verbeteren. Schoolleiders en docenten geven aan dat er eigenlijk weinig demo-

cratische oefenplaatsen op scholen aanwezig zijn. Leerlingen herkennen dit, maar hechten hier ook weinig waarde aan. De politieke cultuur in het onderwijs staat ver van het ideaalplaatje af. Het bovenstaande klinkt allemaal redelijk somber. Mocht het niet zo zijn dat Nederlandse scholen wel uitstekend scoren op het aanleren van kritische denkvaardigheden en het formuleren van een eigen mening. De onderwerpen waarmee dit kritisch denken wordt getraind is wellicht vervolgonderzoek waard. Volgens het ICCS-onderzoek geven Nederlandse docenten namelijk zelf aan dat zij zich minder bekwaam voelen om maat-

schappelijke thema's inhoudelijk te bespreken. Betekent dit dat Nederlandse docenten bescheidener over dit onderwerp zijn dan in andere landen het geval is, of dat ze hier daadwerkelijk minder over spreken? Vanuit het publiek kwam hier dan ook enige verwarring: hoezo kunnen docenten niet inhoudelijk over maatschappelijke thema's spreken?

GEMEENSCHAPPELIJKE KERN

Naast Ten Dam sprak ook Christianne Mattijssen (Directeur VO van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, OCW). Zij stelt in lijn met Ten Dam dat de spreiding tussen de niveaus van de leerlingen onwenselijk is. Het meest wenselijk is dat alle mensen aan de samenleving kunnen deelnemen. Meer (inhoudelijk) eisen van scholen staat echter lijnrecht tegenover de onderwijsvrijheid. Mattijssen grapt over deze waarde dat iedere werknemer van het ministerie een tattoo van het Grondwetsartikel heeft. Daarnaast mag je ook niet iedereen verplichten aan de samenleving mee te doen. Volgens Mattijssen is het je recht om je hieraan te onttrekken en kritisch te zijn. Burgerschapseisen formuleren met als doel dat iedereen meedoet in de samenleving is daarmee lastig. Mattijssen vertelt dat de nieuwe burgerschapsopdracht een kernwoord heeft: semocratische cultuur. Dit moet actief door scholen worden gestimuleerd. Niet elk woord van docenten moet worden gewogen, maar scholen dienen actief de cultuur van de open samenleving te promoten. De handvatten voor de Onderwijsinspectie en bestuurders zijn hiermee verstevigd, aldus Mattijssen. Concretere invulling van burgerschap is afhankelijk van het ontwikkeltraject van Curriculum.nu. De toekomst zal leren of dit verbeteringen gaat brengen. ♦

INTERVIEW MET BART BRANDSMA OVER POLARISATIE ALS BEDREIGING EN VERRIJKING

'EENZIJDIGHEID IS HET KWAAD'

Op de Docentendag vertelde Bart Brandsma over polarisatieprocessen. Na veel reizen door brandhaarden en nog meer gesprekken geeft hij momenteel trainingen. Daarnaast is hij bekend als auteur van de boeken *De hel, dat is de ander* en *Polarisatie*.

KOEN VOSSEN

Brandsma schreef twaalf jaar geleden een boek over het ontstaan van de spanning tussen moslim en niet-moslim als stereotype. Hij wilde zelf niet tot het label niet-moslim worden gereduceerd. Dit boek, *De hel, dat is de ander. Het verschil in denken van moslims en niet-moslims*, zet de inhoudelijke contouren voor het vervolg van zijn carrière. In zijn tweede boek, *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken*, legt hij uit in hoeverre het proces moslim versus niet-moslim eigenlijk een universeel proces is. Twee tegengestelde polen, die worden geleid door *pushers*, strijden om het midden (*the silent*) voor meer aanhang (*joiners*). Korte statements over de identiteit van de tegenstrever dienen als brandstof voor het polarisatieproces. Dat kan ver gaan; tot aan processen van vernederen en vernederd worden.

In uw boek *De hel, dat is de ander* haalt u de filosoof Avishai Margalit aan. U beschrijft dat het begrip 'de fatsoenlijke samenleving' van belang is om de verhouding tussen moslims en niet-moslims in balans te krijgen. Kunt u dit uitleggen?

'Tijdens mijn werk als documentairemaker bij de Nederlandse Moslim Omroep maakte ik de toenemende spanning tussen moslim en niet-moslim mee. De verhouding tussen beiden werd steeds scherper na 9/11 en zeker na de moord op Theo van Gogh. Bij Margalit kom je dan op de notie van de fatsoenlijke samenleving. Dit betekent voor hem niet dat fatsoen moet worden afgedwongen, want dat gaat niet.

Het staat voor een oriëntatiepunt [een samenleving die niet vernedert, *red.*]. Om dit punt te bereiken is zowel de overheid als de burger nodig. Als er iets mis gaat, moet je kijken of het gaat om een fatsoentekort van de kant van de burger of van de overheid. Dit zorgt ervoor dat verantwoordelijkheden bij de juiste groep worden gelegd.'

In de diverse werkzaamheden en reizen van Brandsma ontdekte hij dat de dynamiek tussen moslims en niet-moslims in Nederland aan enkele basiswetten voldoet. Waar het eerste boek inhoudelijk ingaat op de wereldbeelden van de islamitische mens en de seculiere mens, schetst het tweede boek de basiswetten van polarisatie. Hoe ontstaan de gedachtenconstructies die de voeding zijn voor polarisatie? Zoals Brandsma het stelt: 'Welke gedachtenconstructies zijn dominant en door welke ideeën laten we ons vangen?'

Gedachtenconstructies bepalen dus ons gedrag. We worden in een bepaalde rol geduwd door de gedachten die we hebben. U stelt dat we worden gevangen. Hoe bedoelt u dit? Is de overname van gedachten een autonoom proces of wordt het ons opgedrongen?

'Het is beide. We hebben altijd wij-zij-denken nodig. Op het moment dat we over mannen en vrouwen spreken, hebben we het over een bestaand gegeven. Vervolgens plakken we etiketten op wat het betekent om man of vrouw te zijn. Er ontstaat een gedachtenconstructie: een tegenstelling die met betekenis wordt geladen. Dit laden met betekenis doen

we soms ook onbewust, maar je kunt het ook heel bewust inzetten. Dan gaat het over van een natuurlijk proces naar een gestuurd proces. In sommige gevallen zelfs gemanipuleerd. In polarisatie zie je dat mensen heel bewust uitspraken over de identiteit van de tegenpool doen. Uitspraken zoals: 'Moslims zijn terroristen' of, andersom, 'PVV'ers zijn ongeschoolde *Telegraaf*-lezers'. Mensen die dit doen zijn *pushers*. Korte statements over de identiteit van de ander leveren is de kern van het spel dat polarisatie heet.'

U spreekt veel over identiteiten. Is polarisatie een proces dat door de vorming van identiteiten ontstaat, of door verhoudingen tussen groepen?

'Ik denk dat het beiden is. Ik beschrijf hoe het mechanisme van polarisatie werkt, maar als je daar *macht* bij betreft, versterkt dit het mechanisme. Wanneer een van de polen dominant is komt ook de vraag aan de orde wie de baas over wie is. Neem bijvoorbeeld Turkije. Daar heb je de regeringspartij die lijnrecht tegenover de Gülenisten staat, maar het is duidelijk dat een partij daar dominant is. Het patroon is precies hetzelfde, met *pushers*, *joiners* en *silent*. Op het midden, in mijn termen; *the silent*, wordt polarisatiedruk uitgeoefend. Ik probeer zonder oordeel, vooral beschrijvend te werk te gaan.'

In diverse trainingen wordt Brandsma gevraagd om normerende uitspraken te doen. Zijn model om polarisatie te begrijpen is daar echter niet voor bedoeld. Termen als *goed* en *fout* doen er even niet toe. Brandsma: 'Je ziet dat Nelson Mandela ooit in het midden begon en

'De verhouding tussen moslim- en niet-moslim werd steeds scherper na 9/11'
(foto: Wikimedia Commons)

een geweldige *pusher* werd, om vervolgens zijn leven als bruggenbouwer te eindigen. Iemand die bij Greenpeace werkt beseft dat hij in de rol van activist zit en misschien duidelijk wil maken dat de mensen van Shell egoïsten zijn. Gesteld zou kunnen worden dat alle activisten het belang hebben om zichzelf zichtbaar te maken, brandstof te leveren [ter bevordering van polarisatie, *red.*] en het geheel voor te stellen als 'dit is zwart-wit en het kwaad zit aan de overkant'. Mijn hele filosofie is dat polarisatie zowel een bedreiging is als een verrijking. Je ziet dat het een accelerator in de gehele geschiedenis is. Het hoort er dus bij, maar we moeten niet doorschieten. Er moet ook depolarisatie plaatsvinden.'

Wat voor stappen moeten er worden ondernomen om te kunnen depolariseren?

'In de karaktertrekken van een bruggenbouwer zie je altijd dat zij zich neutraal opstellen. Rationeel, begrenzend, moraliserend en gericht op oplossingen. De uitdaging is om je daarmee niet blind te staren op de tegenpolen die je bij elkaar wilt brengen. Dan kun je beter naar het midden toe. Het is dan van belang om ook een andere houding te hebben. Niet meer slechts neutraal zijn, maar onafhankelijk;

een subtiel verschil. Niet per se rationeel, maar beter ook empathisch luisterend. In plaats van begrenzend uitnodigen en niet enkel op oplossingen gericht zijn, maar het vraagstuk formuleren. Iemand die echt leiderschap over het midden heeft kan het vraagstuk van het midden vinden. Waar zit deze groep mee? Dat is waar ik met professionals altijd naar op zoek ben. Als je naar de zwartepietendiscussie kijkt zie je dat we veel over het kinderfeest praten. Praten over roetveegpiet of welke kleur en de route van de intocht. Allerlei oplossingsgerichte invalshoeken, maar de grote uitdaging is of we het vraagstuk kunnen vinden? Het vraagstuk is hier: van wie is dit land? Wie heeft het hier voor het zeggen? Kennelijk zit er pijn aan de twee kanten die hierover gaan. Als we over rationale zaken en oplossingen blijven praten komen we niet verder.'

In dit soort kwesties is de rol van leiders belangrijk, aldus Brandsma. Leiders moeten zich niet altijd zo neutraal opstellen of al te rationeel, maar bindend en authentiek. Brandsma: 'In België heb je een burgemeester, Bart Somers, en in zijn stad Mechelen heeft hij de zaakjes qua veiligheid en schoonmaak goed geregeld. Dat is een kant van de bestuurstaak, aan de

andere kant zegt hij dat in zijn stad niet de afkomst telt, maar toekomst. Dat lijkt een slogan, maar deze man heeft daarmee veel bindend vermogen laten zien. Mensen denken door zijn persoon: "Hé, hij spreekt ook over mij. Ik wil wel een beetje met hem mee."'

In uw boek *Polarisatie* vertelt u over de filosoof René Girard. Hangt deze waarneming over leiderschap samen met het mensbeeld van René Girard? Dat mensen een identiteit ontwikkelen doordat zij verlangen ontwikkelen voor datgene wat een ander heeft.

'Wat ik het meest van René Girard heb geleerd is dat wij onze eigen doelen in het leven vormen naar wat wij bij anderen zien. Uiteindelijk willen we hetzelfde. We botsen niet met elkaar omdat we zo verschillend zijn, maar omdat we hetzelfde zijn. Conflict hoort dan ook bij het menselijk leven. We willen hetzelfde schaarse goed: een huis, opleiding, status of zeggenschap. Dat zijn allemaal dingen die we met en op elkaar bevechten. Het mensbeeld van Girard stelt '*conflict is natural*', polarisatie hoort erbij. De opdracht is daarmee niet om conflicten en polarisatie te vermijden, maar om dit beschaafd te hanteren. Als je stelt dat

conflict erbij hoort, ben je verplicht om het een plaats te geven. Terwijl als je stelt dat de normale situatie van de mens harmonie is en iemand die harmonie verstoort, dat je dan als vanzelf gaat *zondebokken*: het conflict ligt aan die ander. Dit zie je vaak in de samenleving. We weten snel wie de veroorzaker van spanningen is. In elk geval zijn we dat niet zelf.'

In zijn gehele werk probeert Brandsma de wisselwerking tussen praktijk en theorie te vinden, tussen het een en het ander. Tussen de these en antithese. Het lijkt een oefening in het beseft dat je niet in je eigen bubbel, je eigen mening, moet worden gevangen. Hij stelt dan ook dat eenzijdigheid het kwaad is: 'We voeden mensen op om zich een kritische mening te vormen, maar als we nu eens mensen opvoeden om beter te luisteren?'. De eenzijdige benadering van problemen zit hem dus al in de opvoeding en scholing.

Zijn er voorbeelden van scholen waarin die eenzijdigheid minder naar voren komt?

Een interessant voorbeeld is de school New Bridge College in Noord-Ierland, waar ik training heb gegeven en waar zowel protestanten als katholieken zitten. Zij zijn geroemd om hun methodiek om spanningen in de klas het hoofd te bieden. Spanningen die tot polarisatie leiden. Je moet leerlingen dan drie vragen stellen. De eerste vraag is: "Wat weet je?", de tweede vraag is: "Wat wil je vragen (aan de ander)?" en de derde vraag is: "Wat heb je geleerd?". Je vraagt - dat is de kern - niet naar iemands mening. Je bent niet met kritische meningsvorming bezig. Daarnaast ben je ook niet bezig met welke standpunten mogelijk strijdig zijn, maar meer met "Wat weet jij?", "Wat wil je vragen?" en "Wat heb je geleerd?". Deze vragen werpen je op jezelf terug en brengen leerlingen verder. Ze halen mensen weg bij de formulering van meningen. In plaats daarvan moeten ze bedenken wat ze weten. Dan kom je tot de conclusie dat je vaak nog niet zoveel weet. Dit beseft dat we minder weten dan dat we doorhadden brengt nuance en de andere vragen nodigen uit tot beter luisteren en *denkwerk*. Dit fundamentele luisteren is een nog niet benutte potentie. Jullie zouden dit bij maatschappijleer ook kunnen onderzoeken. Wat doen we eigenlijk? Leren we leerlingen dit luisteren wel aan? En kunnen we dat zelf als docenten? ♦

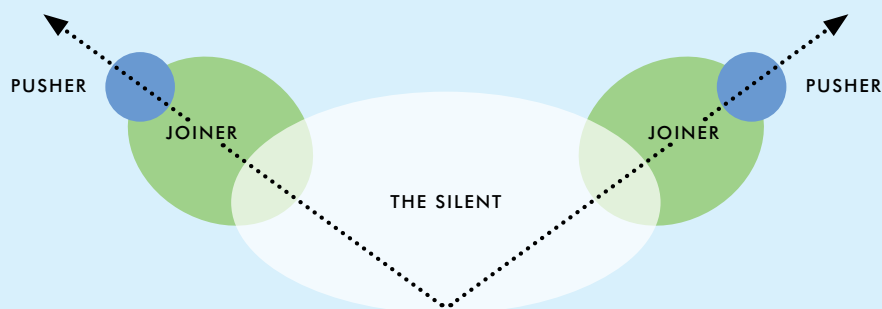
OPDRACHT | POLARISATIE

WIJ-ZIJ-DENKEN

In alle scholen komt het weleens voor: twee groepjes die elkaar haten en belachelijk maken. Beide groepjes doen alsof zij beter zijn dan de anderen. Dit betekent niet altijd dat er zichtbare ruzies tussen de groepen zijn, maar er wel sprake van een onderscheid is. Dit noem je ook wel *wij-zij-denken*. 'Wij, van groep A, zijn beter, mooier, slimmer en leuker dan die gekkies van groep B. Wanneer mensen met mensen van groep B spreken zijn zij waarschijnlijk ook gekkies'. Met een moeilijk woord wordt dit *polarisatie* genoemd. Polarisatie is wanneer mensen en bevolkingsgroepen scherp tegenover elkaar staan doordat tegenstellingen de nadruk krijgen.

POLARISATIE

Een bekend voorbeeld van polarisatie is binnen het voetbal te zien. Zo is het een ongeschreven regel binnen de harde kern van voetbalsupporters dat je geen vrienden kunt zijn met supporters van andere clubs. Supporters van andere clubs zijn in hun ogen namelijk minder dan de eigen club. Ook al lijkt dit een nietszeggende situatie, het laat wel zien hoe polarisatie werkt. In het proces van polarisatie zijn verschillende rollen van belang. Dit zie je in onderstaand schema.

Schema - De rollen en structuur van polarisatie
(bron: Bart Brandsma, *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken*, 2016)

De *pushers* zijn mensen die zich opstellen als leiders van een bepaald kamp. Binnen de voetbalclub Feyenoord kunnen dat mensen uit Het Legioen zijn, maar ook uit de hooliangroep SCF (Sport Club Feyenoord). Deze leden van deze groepen zijn de harde kern van de voetbalclub. Wanneer mensen binnen deze groepen andere clubs en groepen belachelijk maken, uitschelden of zelfs met hen op de vuist willen gaan, kun je ze tot *pushers* rekenen.

De *joiners* zijn de mensen binnen Het Legioen, SCF en andere supporters die minder zwart-wit zijn in het denken over de tegenstanders. Ondanks dat zij minder zwart-wit over de tegenstander denken, volgen zij wel vaak de *pushers*. Dit gebeurt vaak op momenten dat de eigen club 'in gevaar' komt.

Tot de *silent* behoren alle mensen die gewoon rustig voetbal willen kijken. Zij zijn niet radicaal voor één club. Wanneer er iets erg gebeurt, kan het wel zijn dat zij vatbaar voor de opmerkingen van *pushers* zijn. Dat is polarisatiedruk. Hierdoor gebeurt het dat mensen uit het midden, de *silent*, toch voor een groep kiezen. Zij zullen dan bijvoorbeeld dezelfde taal beginnen te spreken als de *joiners* en de *pushers*.

OPDRACHT 1A

We kijken klassikaal naar *Het Grote Racisme Experiment*. De docent zet de aflevering op vijf momenten stil. Je moet dan de volgende vragen beantwoorden en een kleine schets van de polarisatiestructuur maken. Je krijgt hiervoor ruim de tijd. De volgende vragen worden op het werkblad gesteld:

- Welke rollen uit de polarisatiestructuur herken je?
- Noteer één argument waarom jij in het fragment die rol herkent.
- Orden de namen van de deelnemers achter de herkende rol.
- In hoeverre is er in het fragment sprake van polarisatie?

Bij deze opdracht hoort een werkblad. U vindt dit op de M&P-website:
www.maatschappijenpolitiek.nl.

“

Alles is burgerschap

Mijn vermoeden is dat menig docent burgerschap zich zal herkennen in het volgende verhaal. Het reilen en zeilen op een school kent vele uit te voeren werkzaamheden die niet altijd aan een vak, diploma, eis of opleidingsrichting zijn te koppelen. Zo wordt door mijn collega's regelmatig stelling genomen dat het wel leuk is om 'een bepaalde activiteit' aan burgerschap te koppelen.

Een te organiseren kerstafsluiting op school, een schooluitje, een bedrijvenmarkt kunnen allemaal aan burgerschap worden gekoppeld. Open dagen voor potentiële nieuwe leerlingen, waarbij een opdracht, voorlichting en begeleiding door studenten kunnen worden uitgevoerd, is iets voor burgerschap - eventueel een uitgelezen mogelijkheid om activiteit en participatie aan een cijfer voor burgerschap te koppelen...

Solliciteren voor een stage, een training van gesprekstechnieken en bijbehorende focus op gedragingen kunnen wel aan burgerschap worden gekoppeld. Je verder ontwikkelen in mogelijke vervolgstudies, zelfontplooiing en studievoortgang, het liefst met reflectie en evaluatie, kunnen wel bij burgerschap plaatsvinden. Er is een incident op school, een vals brandalarm, een melding van vermoedelijk wapenbezit of een vechtpartij, het kan wel bij burgerschap worden besproken.

Er hangen nieuwe posters in de gang, 'Kijk nu 'sex education op Netflix', daar moet Hennelien wel wat mee bij burgerschap'. Past dit namelijk wel in onze school en hoe sluit de dimensie vitaal burgerschap hierop aan? Behandelen dus bij burgerschap, lijken mijn collega's duidelijk te willen maken.

Wanneer een anti-homopamflet wordt getekend, onderzoekscijfers beweren dat steeds meer docenten met geweld op scholen krijgen te maken of dividendbelasting op het punt van afschaffen staat, dan gaan mijn collega's ervan uit dat dit bij burgerschap terugkomt.

Ergens valt het te begrijpen: de huidige doelen die het vak burgerschap van inhoud moeten voorzien zijn nu immers vaak omschreven wegens meningsverschillen in een visie op burgerschap bij onze politieke leiders. Hierdoor is al het bovenstaande bij een of meer van de vier dimensie onder te brengen. En wanneer deze in een opdracht, cijfer of deelname worden vastgelegd, is de inspanningsverplichting gedekt.

Dat minister Arie Slob het duidelijker wil vormgeven is niets nieuws; zijn voorgangers brachten dit de afgelopen jaren al meermaals naar voren. Er zou sprake zijn van haperende democratische gezindheid als gevolg van het afkalven van sociale verbanden, individualisering en de komst van migranten uit landen zonder democratische traditie. Universele rechten van de mens en de Grondwet moeten leidend worden in leerdoelen, al hoewel scholen vrijheid genieten lessen en leermiddelen zelf vorm te geven. De visie op het vernieuwde burgerschap stelt dat kennis van onze democratische rechtsstaat politieke gezindheid zal bevorderen. Hier zet ik mijn vraagtekens bij, dit is toch niet alles wat burgerschap is? ♦

Hennelien Stoervogel

”

Rond het vak maatschappij leer

Het vak maatschappijleer op weg naar het schavot?

Voor het vak maatschappijleer dreigt de maand januari/februari 1976 een droeve maand te worden. Het vak is op weg naar het schavot! Haar pioniers, zoals in zovele revoluties nog klam van het vergoten zweet, schijnen het veld te moeten ruimen voor een nieuwe elite van sociologen, politicologen en culturele antropologen. Het wachten is enkel nog op de definitieve ondertekening van het vonnis. Gezien de duidelijke voorkeur van de minister van onderwijs, Dr. J. A. van Kemenade, voor het minderheidsadvies, uitgebracht door de Commissie Modernisering Maatschappijleer, lijkt ook deze formaliteit slechts een kwestie van tijd!

Het is tegen deze gang van zaken dat de Sectie Maatschappijleer van de V E M O, gesteund door vele honderden vakbekwame leraren, een zeer uitdrukkelijk protest wil laten horen. Het woord "protest" is evenwel te zwak. De enig passende leuze dient hier te zijn "NEEN". Dit is tevens het standpunt van het meerderheidsadvies én de inhoud van de motie, aangenomen op de M. E. A. O. -dag voor maatschappijleraren op 26 september j.l. te Bilthoven.

Waarom nu, ofschoon de bijl is gescherpt, zich nog zo druk gemaakt over de bevoegdheidsregeling voor het geven van het vak maatschappijleer? Komt deze drang voort

enkel uit sympathie voor de strijders van het eerste uur of uit een antipathie ten aanzien van een groep new-comers in het bestaande onderwijssysteem? Beide mogelijke suggesties hebben in wezen, ook al heeft de V E M O vele "nu nog" maatschappijbevoegde leraren als leden, niets met de zaak te maken. Wat op het spel staat is het Vak maatschappijleer, hetgeen door de koppeling aan de bevoegdheidsgraad, overeenkomstig het uitgebrachte minderheidsadvies, in een zeer VERWERPELIJKE STRUCTUUR dreigt te worden gegoten. Dit nu brengt ons tot de kern van de zaak en eist derhalve verduidelijking.

Hoewel het vak maatschappijleer door een scala van definities wordt begrensd, is de Sectie van de V E M O van mening dat de doelstelling van het vak primair dient te zijn: "Een bijdrage leveren tot een individuele en maatschappelijke bewustwording van de scholier". Het vak maatschappijleer is ontstaan juist uit deze dwingende behoefte, te meer daar de andere specifieke mens- en maatschappijwetenschappen, door een reeks van examens gepijnigd, het kenniselement en zeker niet de vorming centraal hebben gesteld. In een periode van een jaar of drie is het vak maatschappijleer, zij het niet zonder talrijke startproblemen, duidelijk in deze zin gegroeid.

In vele contacten, welke de Sectie met maatschappijleraren onderhoudt, blijkt, niet zel-

den tot verbazing van het Sectie-bestuur, hoe ongekende vormende introducties tussen scholier én maatschappij tot stand werden gebracht. Door de inzet van de thans bevoegde maatschappijleraar ontstond vooral in belangrijke gemeenten, o. a. Rotterdam, den Haag, Vlaardingen en Emmen (om er een paar te noemen), een wisselwerking tussen scholier en maatschappij. Vele gemeentelijke en provinciale instellingen, werkzaam op het terrein van politie, verkeer, druggebruik, voorkoming van prostitutie, milieuvervuiling, politieke voorlichting, woningbouw, gastarbeiders etc. etc., hebben reeds ervaren dat de toegang tot de scholier via het vak maatschappijleer het meest zinvol is.

En in deze situatie is het een niet te begrijpen zinloosheid een vak in haar ontwikkeling te beperken énkél voor de inbreng van sociologen, politicologen en culturele antropologen en af te sluiten voor de andere mens- en maatschappijwetenschappen.

Zoals reeds opgemerkt, dient het vak maatschappijleer de scholier "een intrede te geven in de hem omringende maatschappij". En waar praten nu de sociologen c. s. over? Het is logisch, gezien het formele en materiële object van deze wetenschappen, dat het vormende element van het vak maatschappijleer plaats zal maken voor een ook eenzijdig kenniselement. Het introductieaspect zal eveneens verdwijnen. In het begrippenkader van de sociologen c. s. staat immers de REFLECTIEVE BENADERING van structuren voorop! Vooral dit laatste is voor het vak funest. Door deze reflectieve benadering zal de scholier de belangstelling voor de maatschappij eerder verliezen dan dat dit gestimuleerd zal worden. Een benadering van de maatschappelijke samenleving, zoals in het jargon van de sociologische wetenschap gebruikelijk, acht de Sectie Maatschappijleer absoluut onaanvaardbaar!

Naast deze aspecten kan men evenmin voorbijgaan aan de plaats welke de sociologen c. s. in de school zullen innemen. Met betrekking tot het aantal te geven uren maatschappijleer aan een school zal nergens een volledige baan tot de mogelijkheden behoren. De groep newcomers zal binnen de school een "Fremdkörper" blijven, wel verbonden aan verschillende scholen maar nergens ingegroeid en geïntegreerd. Vele scholen, zeker wat betreft het bijzonder onderwijs, zullen in het vak maatschappijleer, nu nog met haar thematische benadering en met de op school én in haar directe omgeving levende aktualiteit als uitgangspunt, een belangrijk instrument tot vorming van de scholier verliezen. Bovendien vraagt de Sectie Maatschappijleer zich af in hoeverre van de zijde van de disciplines van de geschiedenis, aardrijkskunde en niet te vergeten de godsdienstleraren deze ontwikkeling zal worden geduld. Immers juist op vele

scholen hebben deze docenten het vak maatschappijleer met grote inspanning een eigen gezicht weten te geven.

Tot slot mag men ook de leeftijd van de scholier niet uit het oog verliezen. Op de universiteiten valt met betrekking tot de sociologiestudenten maar al te vaak een geestelijke spanning te ervaren; het lijkt de Sectie pedagogisch onjuist hieraan de volwassenen prijs te geven.

Gezien bovenstaande uiteenzetting, lijkt voor de Sectie Maatschappijleer de slotconclusie gerechtvaardigd het vak maatschappijleer zoals thans gegroeid voor de volle honderd procent haar kans te blijven geven.

"Een leer/vak in ontwikkeling, niet af te sluiten voor de inbreng van welke mens- en maatschappijwetenschap dan ook". (Zie meerderheidsadvies in het genoemd rapport van de Commissie Modernisering Leerplan Maatschappijleer).

In dit verband moge gewezen worden op de ontwikkeling in Engeland, Duitsland en België. Bijzonder interessant is in dit verband hetgeen door drs. Johan S. Wijne daarover bericht wordt in een tweetal artikelen in Uitleg en in een artikel in de N. C. R. !

Deze stellingname betekent echter wel dat veel betreffende dit vak zal moeten worden bijgeschaafd. Het is triest te ervaren dat vele rektoren de mening hebben dat het vak maatschappijleer wel door iedereen gegeven kan worden of erger nog, dat het vak prachtig kan dienen om onvolledige betrekkingen tot een volledige aan te vullen. Het is juist bij het vak maatschappijleer een vereiste dat de keuze van de leraar met grote zorgvuldigheid geschiedt. Daarnaast bieden de talrijke cursussen van de C. M. L. M. (waarom niet verplicht!) de zekerheid de leraren maatschappijleer op niveau te kunnen begeleiden.

De Sectie Maatschappijleer van de V E M O hoopt dat de minister van onderwijs, nu het nog kan, zal besluiten het bijltje neer te leggen.

"Onderwijs is zeker niet gebaat bij dwang van bovenaf."

Namens het Sectie-bestuur
Drs. Xavier Walboomers.

HOE OM TE GAAN MET DE INVLOED VAN COMPLOTTHEORIEËN?

HOUD ALTIJD RUIMTE VOOR TWIJFEL

De Hongaarse parlementsverkiezingen van april 2018 stonden in het teken van George Soros. Fidesz, de partij geleid door premier Viktor Orbán, stelde Soros' donaties aan kritische massamedia, diens pleidooi voor open grenzen en de stichting van een vrije universiteit in Boedapest voor als een complot, gericht op de onderminning van de Hongaarse natie. Fidesz' campagne had nauwelijks verholen antisemitische trekken.

HANS VAN DER HEIJDE

Complotdenken is in. *Nine eleven?* Daar zit vast de CIA achter. Complotdenkers hebben inmiddels duizenden internetpagina's gevuld met argumentaties en 'feiten' die dat moeten aantonen. Bataclan en soortgelijke terreurbloedbaden? Ongetwijfeld een Mossad-complot, want die doet er alles aan om moslims verdacht te maken. Al een dag na de aanslagen in Straatsburg van 11 december 2018 meldde een aanvoerder van de gele hesjes activisten dat daar natuurlijk de Franse president Emmanuel Macron achter zat, die probeerde de aandacht af te leiden van de massale protesten tegen zijn regering.

THEORIEËN

Complottheorieën laten zich ruwweg indelen in twee categorieën: (i) complottheorieën opgesteld door individuen of groepen die geen geloof aan 'officiële' verklaringen hechten en overtuigd zijn van een geheim complot en (ii) complottheorieën die moeten maskeren wie of wat werkelijk achter wandaden zat. Bij de tweede categorie wordt een werkelijk complot dus met een verzonnen complot verhuuld. Vladimir Poetins Rusland is een grote producent van de tweede categorie complottheorieën: geen Russische wandaad - zoals het neerhalen van vlucht MH17 of de gif-aanslag in Engeland - of er komt een desinformatiecampagne op gang, waarin de schuld in de schoenen wordt geschoven van samenzwerende Westerse geheime diensten die uit zijn op het besmeuren van het smetteloze Russische blazoën. Overigens zet Poetin een Russische traditie voort: tsaristisch Rusland gebruikte antisemitisme als uitlaatklep voor maatschappelijke spanningen en *onthulde* menig joods complot, en in Stalins Sovjet-Unie werd het ene complot na het andere *ontdekt*, ter verklaring van het uitblijven van de heilstaat. Rusland heeft natuurlijk niet het patent op het fabriceren van complottheorieën. In het algemeen geldt dat vooral autoritaire staten ze als politiek instrument gebruiken, wat vanzelfsprekend veel te maken heeft met hun vaste greep op de massamedia.

Le Bataclan na de aanslag in november 2015. Zat de Mossad hier achter? (Foto: Desiderio Mauro)

SOCIALE MEDIA

Complottheorieën zijn van alle tijden, maar de onze kenmerkt zich door explosieve groei van sociale media. Mooi dat die razendsnelle verspreiding van informatie mogelijk maken, maar helaas zijn ze non-discriminair: ze verspreiden desinformatie en complottheorieën net zo snel en net zo massaal. Voeg dat bij de neiging van mensen om uit alles wat aan (des-)informatie voorhanden is datgene te selecteren dat hun opvattingen en gevoelens bevestigt, bij het gegroeide wantrouwen jegens autoriteiten (establishment, elite, *de politiek*) en bij het feit dat met de verspreiding van nepnieuws geld kan worden verdiend. Wat dat laatste betreft: sommige Facebook-gebruikers verzamelen met nepnieuwsberichten en wilde complottheorieën zoveel *clicks* en *likes*, dat hun pagina's aantrekkelijk voor adverteerders worden; hetgeen zich aan die Facebookianiers uitbetaalt. Alles bij elkaar genomen is het dus geen

wonder dat sociale media het toneel zijn van een woekering van complottheorieën en nepnieuws om ze te staven.

ANTISEMITISME

Complottheorieën sluiten vaak aan bij heersende vooroordelen. Dat lijkt ze immers geloofwaardiger te maken: vonden we niet altijd al dat ze niet zijn te vertrouwen? Dat brengt ons terug bij George Soros. Op 23 oktober 2018 publiceerde de NOS-nieuwssite een (later teruggetrokken) artikel onder de kop: 'Invloedrijke bemoeial met tentakels ver in de wereldpolitiek'. In de tekst werd die 'invloedrijke bemoeial' aangeduid als 'de jood Soros'. Bezoek een website met antisemitische spotprenten en je ziet wat deze tekst aan beelden oproept: een wereldbol omvat door een dikke, kromme, want joodse, kapitalistische uitzuiger, met armen als octopus-tentakels. Let wel: de aanhalingstekens die ik gebruik, ontbraken in het NOS-artikel. We mogen aannemen dat het domheid en gebrek aan historisch besef waren die de NOS parten speelden, maar een dergelijk artikel zegt ook iets over de sluipende invloed die antisemitische campagnes als die van Fidesz hebben. Overigens blijken antisemitische waanideeën over een joods

wereldcomplot hun aantrekkingskracht maar niet te willen verliezen. Op veel websites en bij sommige Facebookers zijn verwijzingen te vinden naar de *Protocollen van de Wijzen van Zion*, een document waarin een geheim streven naar joodse wereldoverheersing wordt ontvouwd. Dat vaststaat dat de tekst een product is van de Ochrana, de staatsveiligheidsdienst van tsaristisch Rusland, blijft onvermeld.

SCEPSIS

Hoe verweer je je tegen al die pogingen om je te beïnvloeden met complottheorieën en met het nepnieuws waarmee ze worden gevoed? Radicale afwijzing van alles wat naar complotdenken riekt gaat te ver, om de simpele reden dat soms echte complotten worden gesmeed (zie categorie 2) en dus niet elke complottheorie per se onjuist is.

Wat je moet ontwikkelen en waar onderwijs een bijdrage aan kan leveren, is een sceptische attitude, wat zoveel wil zeggen als: houd altijd ruimte voor twijfel.

Wat helpt is enkele logische regels voor ogen houden, regels die complotdenkers meestal negeren:

- Op grond van merkwaaardige feiten in twijfel kunnen trekken van een 'officiële' verklaring voor een ingrijpende gebeurtenis, zoals 9/11, is nog geen versterking van een alternatieve verklaring in de vorm van een complottheorie.
- De strenge beoordelingscriteria die complotdenkers op de aangevochten 'officiële' verklaringen loslaten, moeten ook op het gepresenteerde alternatief van een complottheorie worden toegepast (waar dan vaak weinig van overblijft).
- Knoopt een complottheorie aan bij vooroordelen zoals antisemitisme, dan is vrijwel altijd sprake van een gekleurde (en dus onjuiste) voorstelling van zaken.
- Het niet voorhanden zijn van enig bewijs voor een complot mag niet als bewijs daarvoor worden geïnterpreteerd. Dit lijkt een open deur, maar complotdenkers passen nogal eens deze redenering toe: 'sommige samenzweerders (zoals geheime diensten) zijn zo goed in het uitwissen van hun sporen, dat juist het ontbreken van enig spoor op een complot wijst'.
- *Nobody is perfect*, iedereen en elke organisatie maakt fouten. Ook samenzweerders. Als elk positief bewijs voor een complot ontbreekt en de complotdenker alleen negatieve bewijzen levert (dat wil zeggen: onwaarschijnlijkheden meent aan te tonen in de 'officiële' verklaring), dan berust zijn complottheorie hoogstwaarschijnlijk op fantasie.

TIPS

Kijk kritisch tegen bronnen aan en stel altijd deze vragen:

- Wie of wat is deze bron? Kun je die herleiden tot een organisatie (beweging, staat) met politieke doeleinden en belangen? Zo ja, heeft die bron dan belang bij een, op zijn minst, gekleurde voorstelling van zaken?
- Heeft de bron een commercieel belang, zoals sommige Facebook-pagina's? Speelt dat mogelijk een rol bij de weergave van en verklaringen voor wat als sensationele feiten worden gepresenteerd (maar nogal eens nepnieuws is)?
- Zijn herkomst en achtergrond van een bron versluierd? Wantrouw hem dan!

Onomstotelijk bewijzen dat iets *niet* bestaat of onmogelijk is, kan logischerwijs niet. Er is dus oneindig veel ruimte voor absurde veronderstellingen, dito complottheorieën en van de pot gerukt nepnieuws. Van die ruimte wordt intensief gebruik gemaakt. Hij wordt gevuld met ufo's en aliens, met aanwijzingen voor een door Soros geleid joods wereldcomplot, met bewijzen dat achter het afnemen van Piet van zijn zwarte schoensmeer een complot zit, gericht op vernietiging van de Nederlandse cultuur, de CIA moedwillig vliegtuigen in de WTC-torens liet crashen, vrije, kritische massamedia een volksvijandige samenzwering vormen en ga zo maar door. Laat je niet voor de gek houden, wees sceptisch en houd je kritische denkvermogens scherp, is dus de boodschap. ♦

Hans van der Heijde is docent aan de lerarenopleiding (maatschappijleer en geschiedenis) van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden en oud-hoofdredacteur van M&P.

George Soros (foto: World Economic Forum)

GEORGE SOROS

George Soros (Boedapest, 1930) ont kwam aan de massamoord op de Hongaarse joden in 1944 en zag kans Hongarije in 1946 te verlaten. Hij studeerde aan de London School of Economics en werd sterk beïnvloed door de daar docerende filosoof Karl Popper. Popper is auteur van (o.a.) *The open society and its enemies*, een pleidooi voor de democratische rechtsstaat en tegen politiek-filosofische ideeën die hij onthult als autoritair of totalitair.

Soros verwierf een vermogen met een investeringsfonds, maar echt rijk werd hij toen hij in 1992 concludeerde dat het Britse pond sterk was overgewaardeerd en zwaar speculeerde op een scherpe koersdaling. Sindsdien spendeert hij via zijn *Foundation for an Open Society* zijn fortuin aan het steunen van onafhankelijke massamedia en bewegingen voor burgerrechten, aan studiebeurzen voor studenten uit voormalige Oost-blokstaten en aan donaties aan universiteiten en onafhankelijke instituten die kritisch onderzoek doen naar aantasting van politieke vrijheden. Hij richtte in Boedapest zelfs een universiteit op. Recent doneerde hij aan onderzoek naar dubieuze praktijken van Facebook.

In Hongarije en andere voormalige Oost-blokstaten worden door Soros gefinancierde activiteiten gedwarsboemd of zelfs verboden. De Hongaarse premier Viktor Orbán is er inmiddels in geslaagd Soros' universiteit in Boedapest tot sluiting te dwingen. In de Verenigde Staten blijken Facebook-bestuurders, geïnspireerd door Orbán, mogelijkheden te hebben onderzocht om Soros via een media-campagne verdacht te maken.

Zo trad hij in de voetsporen van Labour-premier Harold Wilson die in 1975 te maken had met een tot op het bot verdeelde partij over het lidmaatschap van de Europese Gemeenschap. Dat leidde tot het eerste referendum uit de Britse geschiedenis, in strijd met het eeuwenoude principe dat het parlement altijd het laatste woord heeft. Dit unicum viel simpel te lanceren, omdat Engeland geen grond-

In 1975 kreeg de kiezer een heldere keuze voorgeschoteld, in 2016 niet. In 1975 was twee jaar ervaring opgedaan met Englands lidmaatschap en iedereen wist dat in de tienjarige periode daarvoor de Europese Gemeenschap een snellere economische groei had laten zien dan het Verenigd

Koninkrijk. In 1975 beschikte Engeland over een grotendeels onafhankelijke en pluriforme pers, die voor het overgrote deel de *blijven*-campagne steunde, met uitzondering van enkele linkse kranten. De BBC stelde zich neutraal op. In 2016 kon een stem voor Brexit verschillende zaken betekenen: een radicale breuk of zo veel mogelijk in het kielzog van de Europese Unie blijven, of alleen een halt aan de immigratie toeroepen. Daarbij kwam dat het voor de kiezer - feitelijk voor niemand - te achterhalen viel of sommige tot onvrede stemmende ontwikkelingen aan de Europese Unie of aan globalisering waren te wijten.

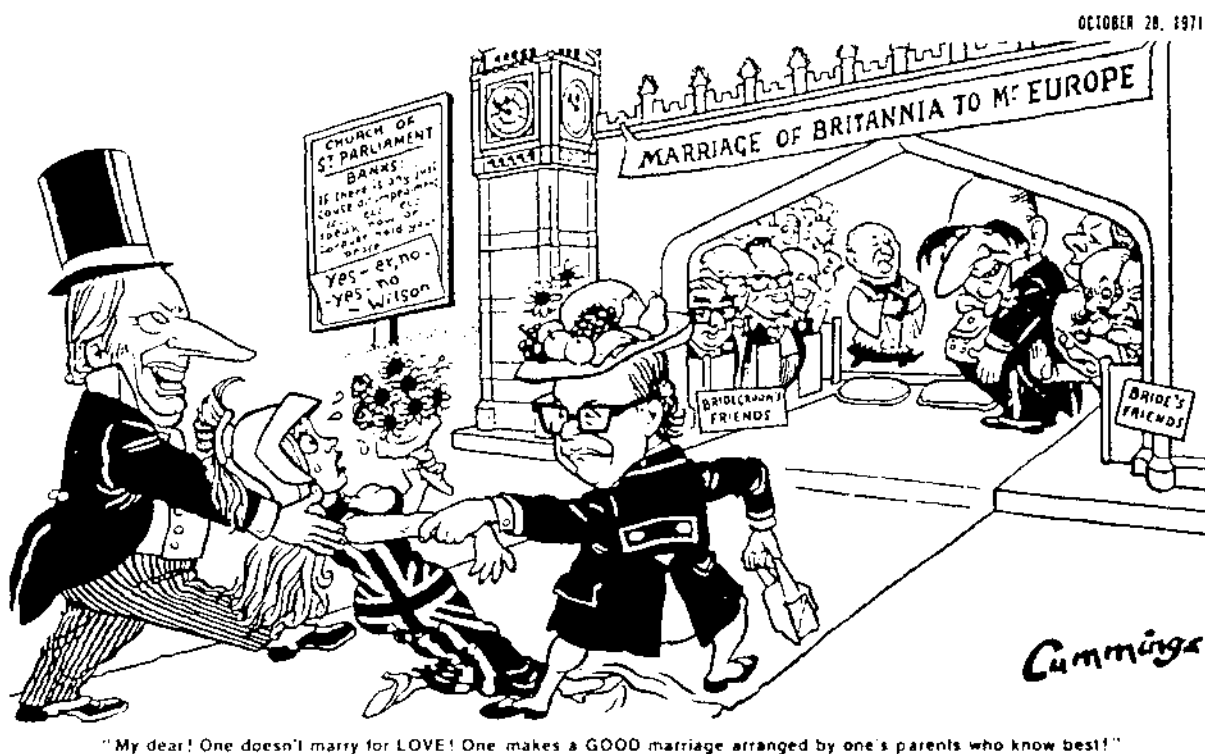
Premier Edward Heath 'begeleidt' de Britse bruid bij de toetreding tot de Europese Gemeenschap
(Michael Cummings, 20 oktober 1971)

BLIJFT HET VERENIGD KONINKRIJK EEN UITZONDERING OF ZET HET DE TOON?

BREXIT ALS UITING VAN ONVREDE

De Brexit levert al jaren prachtig politiek theater op. De laatste twee Britse premiers slaagden er niet in orde binnen hun conservatieve gelederen te houden en iedere leerkracht snapt dat dit het begin van het einde is.

WOLTER BLANKERT

MEDIA

De media voerden in 2016 in meerderheid campagne voor Brexit. Het Verenigd Koninkrijk telt nog steeds enkele onafhankelijke kwaliteitskranten, maar het overgrote deel van het (slinkende) krantenlezende publiek kiest voor de tabloids, die het behagen en opjatten van de lezer vooropstellen. Als de politiek aan bod komt is dat eenzijdig gekleurd en op personen gericht, waarbij de nationalistische trom wordt geroerd. Nepnieuws is niet iets om je voor te schamen. Binnen deze tabloids neemt het media-imperium van de Amerikaanse (van Australische komaf) Rupert Murdoch een overheersende plaats in. Naar eigen zeggen stuurt hij zijn redacties aan als zijn politieke standpunt in het geding is. Murdoch beheerst naast een belangrijk deel van de pers ook de commerciële televisie, met Fox als belangrijkste troef. Zijn positie binnen de Britse en Australische media is overheersender dan op de Amerikaanse markt, al speelt hij ook daar een belangrijke rol. Hij is goed bevriend met de familie Trump, waarmee hij de belangrijkste politieke ideeën deelt. Daarbij hoort afkeer van internationale organisaties, zoals de Europese Unie. In de referendumcampagne keerden de Murdoch-media zich frontaal tegen *blijven*, waarbij economische vergezichten werden verzonnen voor een weer 'bevrijd' Engeland. 'To take back control' doet navrant aan als men bedenkt dat in weinig democratische landen een buitenlands media-concern zo'n groot marktaandeel heeft. Overigens blijft het mogelijk dat Murdoch de publieke opinie meer volgt dan leidt. Voorafgaande aan de drie overwinningen van Tony Blair steunde hij Labour.

Ook op ander terrein valt op 'to take back control' veel af te dingen. Voor de echte soevereiniteit, oorlog, vrede en het voortbestaan van de natie, is het Verenigd Koninkrijk, net als de rest van Europa, sterk afhankelijk van de Verenigde Staten.

SOCIOLOGISCHE FACTOR

Bij de Brexit speelden ook sociologische factoren hun rol. De journalist David Goodhart vat die samen in zijn boek *The road to Somewhere* dat een stammen- of cultuurstrijd behandelt. Daarbij hebben de

kosmopolieten, sterk vertegenwoordigd in Londen, te lang de toon gezet. Deze *Anywheres* (wereldburgers, globalisten) leken de *Somewheres* in een hoek te hebben gedrongen. *Somewheres* voelen zich verbonden met hun woonplaats en hebben weinig buitenlandse connecties. Die *Somewheres* plukken nauwelijks de vruchten van de door internationale handel vergrote welvaart. Wel ondervinden ze last van immigranten, als concurrenten op de arbeids- en huizenmarkt. Wat immigratie uit andere landen binnen de Europese Unie (EU) betreft, spant het Verenigd Koninkrijk de kroon. In 2004 zag Engeland af van het recht immigratie uit nieuwe lidstaten een paar jaar beperkingen op te leggen. Het land was zeer in trek vanwege de open arbeidsmarkt en meestal beperkte taalproblemen. De overheid rekenende desondanks op slechts 12.000 nieuwkomers per jaar uit de Europese Unie, die uitstekend van pas kwamen op de overspannen arbeidsmarkt. Het werden er ruim een miljoen. Deze stroom ging na 2008, toen de werkloosheid om zich heen greep, onverminderd door; steeds meer uit het door de crisis sterk verarmde Griekenland en Spanje. De EU-regels stonden beperking nu niet meer toe. Het was deze zorg om eigen baan en huisvesting die de stemming bij de *Somewheres* naar *leave* deed omslaan. Tot zo ver Goodhart. Opgemerkt kan worden dat het verschil tussen kosmopolieten en ter plekke gewortelden verre van absoluut is. Qua positie is een leraar maatschappijleer een *Somewhere*, die alleen in Nederland kan functioneren. Qua mentaliteit gaat het veelal om een *Anywhere*, met sympathie voor vluchtelingen, EU-immigranten en Europese uitwisselingen. Dit zal echter snel veranderen als in 2019 door een of andere ontwikkeling opeens 2.000 Vlaamse leerkrachten aan de poort komen kloppen. De Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) zou dan eisen dat hiertegen een dam wordt opgeworpen en betogen dat die Vlamingen de Nederlandse leerling geen democratische waarden bijbrengen en mogelijk pleiten voor het slaken van de banden met de Europese Unie. Inlevingsvermogen met loodgieters enzovoorts is daarom op zijn plaats.

BREXIT = BREXIT

Toen regering en parlement, dat het laatste woord blijft houden, besloten de referendumuitslag te respecteren, leek de migratiekwestie het belangrijkste struikelblok. De Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk waren immers voorstander van zo min mogelijk handelsbelemmeringen, maar volgens EU-recht valt dat niet te combineren met het weren van EU-migranten. De na 2004 toegetreden lidstaten zouden dat bovendien nooit accepteren. Toch lijkt hierover een compromis bereikt, al moeten alle details nog worden uitonderhandeld.

Daardoor is de kwestie van het grensverkeer tussen de Ierse Republiek en Noord-Ierland het belangrijkste struikelblok geworden. Volgens de een is het 'a problem without a cause', volgens de ander een even serieuze als uiterst gevoelige kwestie door het bloedige verleden (rondom 2.000 doden tussen 1970 en 2000, een veelvoud van het moslim-terrorisme in Europa). De Europese Unie kwam met het praktische voorstel de grenscontrole bij de Ierse Zee te laten uitvoeren. Bij het personenverkeer gebeurt dit al jaren probleemloos, bij het instappen van boot of vliegtuig (de grens tussen een Schengen- en een niet-Schengenland). Voor het goederenverkeer lijkt controle bij ontschepping of bij het lossen mogelijk, maar de 'Ierse Zee als grens' bracht de Noord-Ierse protestanten en daarmee de Britse regering tot razernij; terwijl beide partijen het erover eens zijn dat de grens zelf moet openblijven, uit vrees voor het uitlokken van hernieuwd geweld door de Irish Republican Army (IRA). Het is bovendien een harde eis van Ierland, daarin gesteund door de Europese Unie, maar ook Engeland erkent dat effectieve controle van de lange grens onmogelijk en uit de tijd is. Een ingewikkeld compromis heeft veel kritiek in het Lagerhuis uitgelokt, maar de critici zijn niet met een alternatief gekomen.

Nostalgie over het vroegere imperium speelde een rol bij de Brexit-stemming en spoken van dat imperium verhinderen vooralsnog een soepel verloop ervan. ♦

LESSUGGESTIE

- Inventariseer de recente Brexit-ontwikkelingen.
 - Is in Nederland ook sprake van een scherpe tegenstelling tussen 'kosmopolieten' en aan de eigen woonplaats verknochte mensen? Wat zijn verschillen en overeenkomsten met de Britse situatie?
 - Bestaan er in Nederland tabloids en is er sprake grote macht van één concern?
- (Het antwoord luidt *nee*. In vergelijking met *The Sun*, is *De Telegraaf* een genuanceerde, goede krant; bij de pers is sprake van concentratie, maar vooralsnog met onafhankelijke redacties en zonder positie binnen andere media.)

INTERVIEW MET PVDD-KANDIDAAT-STATENLID INES KOSTIC

OP DE BRES VOOR DE PLANEET

In maart vinden de Provinciale Statenverkiezingen plaats. Voor een deel van de kandidaten biedt de provincie kansen om hun idealen te verwezenlijken. Hoe? *M&P* interviewde kandidaat-Statenlid voor de Partij voor de Dieren (PvdD) in Noord-Holland Ines Kostic.

MARIAN VAN DEN BERGE

Tot voor kort werkte Ines Kostic als beleidsmedewerker voor de Partij voor de Dieren. Nu staat zij op de tweede plek van de PvdD-kandidatenlijst voor de komende Provinciale Statenverkiezingen. Daarvoor gaat zij regelmatig in gesprek met de gemeenschap in de provincie. *M&P* stelt de bevlogen politica enkele vragen over haar loopbaan en haar beweegredenen om duurzaam te leven.

Waarom bent u de politiek in gegaan?

'Mijn drijfveren worden gevormd door het feit dat ik slecht tegen onrecht kan. Politici hebben een belangrijke voorbeeldfunctie en horen verantwoordelijkheid te dragen voor het algemeen belang. De praktijk is helaas anders. In plaats van de sociale en ecologische problemen van onze tijd bij de kern aan te pakken, vervallen de meeste politici tot nationalistische, egocentrische retoriek. Kwetsbare groepen in onze samenleving worden niet vertegenwoordigd in de politiek en krijgen de schuld van problemen die de markt heeft veroorzaakt. Een groot deel van de bevolking laat zich door diezelfde politici meeslepen in vooroordelen en angst voor de ander. Dat vind ik destructief. Ik ben geboren in Bosnië en Herzegovina en zag dat de oorlog die ik daar meemaakte werd gevoerd door precies diezelfde nationalistische mentaliteit, waarbij mensen tegen elkaar worden opgehitst. Een politiek van verbinding en het inzetten van diversiteit als een kracht heeft nog nooit oorlogen veroorzaakt. Dat deed alleen de politiek van 'eigen volk/soort eerst', die diversiteit als een gevaar ziet. Tegen dat laatste verzet ik me keihard. De mens vormt slechts ongeveer 0,01 procent van al het leven op aarde, maar is vooral bezig met uitvergroting van onderlinge verschillen en vernietiging van zijn eigen leefomgeving, die resterende 99,9 procent. In de politiek krijgt die 99,9 procent nauwelijks een stem en kiezen zelfs de meest groe-

Ines Kostic

ne partijen uiteindelijk korte termijn economisch gewin en macht boven het doen wat noodzakelijk is om onze planeet leefbaar te houden. Dat is een doodlopende weg. We moeten in de politiek het grote plaatje zien: de hele planeet en al haar inwoners.'

Wat vindt u zo mooi aan het werk bij de provincie?

'De provincie houdt zich onder andere bezig met hoe we de beschikbare ruimte inrichten. Dat is belangrijk, omdat dat uiteindelijk bepaalt hoe we ons bewegen, welke keuzen we in het dagelijks leven maken (met de bus, fiets of auto op pad) en hoe we ons voelen. De provincie gaat als geen enkele andere overheidslaag juist over de zorg en bescherming van de kernvoorwaarde van ons bestaan: natuur, gezonde lucht en milieu. Ze hoort dat algemene belang te beschermen; ook en juist als andere overheidslagen dat belang uit het oog verliezen. Als mensen nemen we steeds meer leefruimte van andere dieren in beslag en gooien er beton overheen. Daardoor komen meer dieren in gevaar en kunnen wij van steeds minder natuur genieten. Dat is een onhoudbare en ongezonde trend en de provincie kan daar een positieve verandering in brengen.'

AANDACHT VOOR HET KLIMAAT

Ines Kostic laat haar stem horen, op zowel landelijk als provinciaal niveau, voor mens, dier en milieu. Een duurzame mentaliteit en plantaardig eten verdienen volgens Kostic meer aandacht op de politieke agenda. Jongeren in de ons omringende landen staan op de barricaden voor een ambitieuzer klimaatbeleid. Op 10 maart zullen jong en oud ook in ons land samen de straat op gaan tijdens een klimaatmars op de Dam in Amsterdam. Hebben wij als docenten maatschappijleer de rol om meer nadruk te leggen op klimaat en duurzaamheid? Wat doet u al op dit terrein? Laat het weten door een mail te sturen naar: m.vandenberge@maatschappijenpolitiek.nl.

Welke thema's passeren de revue als beleidsmedewerker bij de Provinciale Staten?

'Als beleidsmedewerker werk je aan heel verschillende onderwerpen: van natuur en jacht tot energietransitie en regels over strandbebouwing. De kerntaken van de provincie hebben vooral te maken met ruimtelijke ordening, openbaar vervoer, wegen, (fiets)paden, energie, natuur en milieu, maar een provincie mag zich ook extra taken toe-eigenen als de meerderheid van de Provinciale Staten dat willen. Als beleidsmedewerker van een partij werk je mee aan het schrijven van vragen, bijdragen aan debatten, moties (een wens, een verzoek of een opdracht),

amendementen (wijzigingen in een besluit) en initiatiefvoorstellen (een goed doordacht voorstel/idee van een partij). Zo hebben wij amendementen ingediend voor het stimuleren van een grootschalige eiwittransitie en om bodemdaling tegen te gaan. Bodemdaling wordt onder andere veroorzaakt door klimaatverandering en de veehouderij, die het waterpeil kunstmatig laag wil houden, hetgeen weer negatieve gevolgen voor CO₂-uitstoot, natuur en bebouwing heeft. We hebben ook moties ingediend waarin we vragen dat het uitgangspunt van provinciaal beleid wordt dat de vervuiler betaalt en de rest juist wordt beloond, alsook een motie om meer bomen aan te planten om zo tegen klimaatverandering te vechten. Ook hebben we een initiatiefvoorstel¹ ingediend om zoveel mogelijke schoolpleinen in de provincie te vergroenen: natuur in plaats van stoeptegels. Kinderen worden er aantoonbaar gelukkiger van en het is beter voor hun gezondheid en ontwikkeling.

Kortom: als beleidsmedewerker en Statenlid heb je een heel divers takenpakket en daardoor blijft het werk leuk. Tijdens de Provinciale Statenverkiezingen op 20 maart kunnen mensen ook op mij stemmen en als we genoeg stemmen krijgen dan kan ik straks ook als Statenlid aan de slag. Voor het geld moet je zeker geen Statenlid worden: als beleidsmedewerker krijg je per uur meer uitbetaald dan als Statenlid, maar als Statenlid mag je direct het volk vertegenwoordigen en over belangrijke onderwerpen stemmen.'

U bent vorig jaar tot *Klimaatkandidaat* van 2017 namens de PvdD gekozen. Wat hield dat in?

'Dat is een initiatief van de Jonge Klimaatbeweging, met het oog op de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Zij hebben bij de elf grootste partijen iemand op de kieslijst als *Klimaatkandidaat* aangewezen. Waar mogelijk gebeurde dat in overleg met de negen grote jongerenorganisaties van die partijen. Die negen politieke jongerenorganisaties kozen binnen hun partij een *Klimaatkandidaat* om de boodschap naar de Tweede Kamer te brengen dat jongeren, ongeacht hun politieke kleur, het tijd vinden voor klimaatactie en eisen dat de politiek hier meer aandacht aan gaat besteden. Het doel was ook om jongeren meer inspraak in klimaat en duurzaamheidsbeleid te geven.'

Wat doet u zelf ten goede van het klimaat?

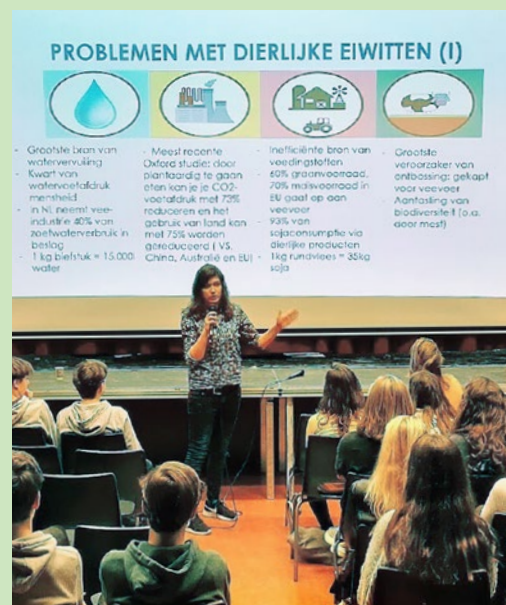
'Ik gebruik zonnepanelen, recycle, reis veel met het openbaar vervoer en koop alleen nieuwe producten als het echt moet. Als ik iets moet kopen, dan koop ik zoveel mogelijk tweedehands en gebruik ik zo min mogelijk wegwerpproducten en plastic.'

Recente artikelen tonen aan dat we met ons eetgedrag de wereld kunnen veranderen.² De *Volkskrant* schrijft: 'Het is hip om je flexi of vega te profileren. Je redt de dieren en de planeet, zo is de suggestie, hoewel het daarvoor minder doet dan velen denken.'³ Hoe staat u daar tegenover?

'De beste keuze die ik een paar geleden, onder ander voor het klimaat, heb gemaakt is veganist worden. Zoals ook uit het meest recente, grootschalige onderzoek van Oxford University blijkt is de meest effectieve manier om onze planeet te helpen plantaardig te gaan consumeren.⁴ Zelfs het minst duurzame plantaardige product wint het van de meest duurzame dierlijke product. Dierlijke producten vormen een buitenproportionele aanslag op onze aarde, onszelf en dieren. Als consumenten kunnen we dus op een relatief eenvoudige wijze een grote positieve bijdrage leveren. Zo helpen we ook onze boeren om naar een meer plantaardige landbouw over te schakelen en zetten we onze overheid onder druk om de middelen die ze nu aan de destructieve vee-industrie uitgeeft, in te zetten voor een echt duurzame, diervriendelijke landbouw. Als je diep in je hart durft te kijken: waarom überhaupt nog intelligente, voelende wezens eten, als dat niet voor onze gezondheid en geluk hoeft? Iedereen wordt er beter van als we naar plantaardig overschakelen: menselijke en niet-menselijke dieren.'

Heeft u nog andere politieke nevenfuncties?

'Ik werk nu voor de internationale tak van de PvdD. De PvdD heeft wereldwijd nog achttien zusterpartijen: van Canada tot Australië en van Zweden tot Portugal. Ik ben verantwoordelijk voor onze internationale activiteiten en voor de versterking van het wereldwijde netwerk voor dierenrechten en onze planeet. We kunnen de problemen waar we nu mee te maken hebben, klimaatverandering, water- en bodemuitputting, luchtvervuiling, armoede, misbruik van dieren op grote schaal

Ines Kostic verzorgt een gastles
(Foto: Marian van den Berge)

PARTIJ VOOR DE DIEREN IN DE LES

Op het Goois Lyceum in Bussum vertelt Ines Kostic haar verhaal vol verve aan een aula vol vwo-4-leerlingen. De jongeren luisteren ademloos naar haar vlamdend betoog over een duurzame leefstijl. Na afloop stelt een van de scholieren onderstaande vragen.

Wat vindt de Partij voor de Dieren van dieren testen bij medicijnen en dus een kans op het redden van zieke mensen?

'De Partij voor de Dieren zegt dat heel veel van die testen mislukken en dat het uiteindelijk weinig effectief resultaat oplevert. Daarom vinden ze dat het geld dat in de testen op dieren wordt gestoken naar innovatieve technologie moet gaan, waarmee het testen op dieren kan worden vervangen en het testen van medicijnen veel effectiever kan worden.'

Vindt u dat mensen en dieren dezelfde rechten hebben?

'Nee, dieren hebben bijvoorbeeld geen recht op een huis nodig. De rechten die dieren en mensen hebben verschillen.'

Zouden wij als scholieren nog wat kunnen doen voor mens en dier?

'We zouden met ons allen minder vlees en dierlijke producten moeten eten. Het liefst helemaal geen dierlijke producten, maar je kunt het rustig aan, stapje voor stapje, opbouwen. Meer plantaardig gaan eten maakt het grootste positieve verschil voor dieren, klimaat en milieu. Ook is er een jongerenorganisatie genaamd PINK!. Hierbij zouden wij ons kunnen aansluiten. Dan kunnen we meehelpen met het behalen van het goede welzijn van mens en dier en hun rechten.'

Marie, vwo-4

en dergelijke alleen oplossen als we over landsgrenzen heen kijken: planeetbreed. Het is zo tof en bemoedigend om te zien dat, waar je ook komt, van het Midden-Oosten tot zelfs het meest arme land van Europa, Moldavië, er altijd een groep mensen is die durft op te staan voor een meer rechtvaardige en duurzame wereld voor mensen en andere dieren.'

Klopt het dat u voorlichting op middelbare scholen geeft?

'Af en toe geef ik voorlichting over het belang van een ander soort politiek. Een politiek die zich echt op algemeen belang richt en diversiteit niet als een bedreiging ziet, maar als kracht gebruikt om grote problemen te kunnen oplossen. Op scholen leren kinderen ook weinig kritisch na te denken over onze gewoonte om andere intelligente wezens, de dieren, te eten en de enorm negatieve impact die dat op onze planeet heeft en daarmee ook op de mens. Ik probeer jongeren te laten zien dat het ook anders kan en daag ze uit om zichzelf eerlijk de vraag te stellen: is dat wat we nu met dieren en onze leefomgeving doen nu echt iets waar we trots op mogen zijn?'

Wat wilt u jongeren meegeven?

'Kijk kritisch naar wat je is geleerd dat 'normaal' is. Vraag je altijd af: is dit echt nodig, draagt het bij aan een betere wereld en is het iets waar we echt trots op zouden moeten zijn? Ga straks ook alsjeblieft stemmen en laat je niet gek maken door politici die je proberen te overtuigen dat anderen een bedreiging voor ons vormen en dat economische groei het belangrijkste doel is. Als je veel geld wilt verdienen en aanzien wilt (niets mis mee) ga dan het bedrijfsleven in, niet de politiek. Ook het bedrijfsleven biedt genoeg kansen om

een positieve bijdrage aan de wereld te leveren, dus kies voor een bedrijf dat respect heeft voor onze planeet en al haar inwoners.

Ten slotte: met je geld kan je dagelijks voor een betere wereld stemmen. In de supermarkt, op een festival en in de winkel. Alles wat je koopt heeft een impact. Kies voor de meest duurzame en diervriendelijke impact. Een keuze waar je uiteindelijk echt trots op zult zijn... en geloof me: dat betekent echt niet dat je moet afzien. Duurzamer en diervriendelijk leven is uiteindelijk veel plezieriger. Besef ook dat je niet alles meteen goed kunt doen: het is beter om inconsequent goed te doen, dan consequent fout.' ♦

Noten

1. <https://noordholland.partijvoordedieren.nl/initiatieven/groen-doet-kinderen-goed-natuurlijke-schoolpleinen-voor-iedereen>, Partij voor de Dieren, 29 maart 2018.
2. www.nu.nl/wetenschap/5688590/wetenschappers-radicaal-ander-eetpatroon-nodig-wereld-redden.html, Nu.nl, geraadpleegd op 19 januari 2019.
3. www.volkskrant.nl/de-gids/easy-peasy-vegan-de-opmars-van-de-veganist~be04cb0a, de Volkskrant, 21 september 2018, geraadpleegd op 19 januari 2019.
4. www.theguardian.com/environment/2018/may/31/avoiding-meat-and-dairy-is-single-biggest-way-to-reduce-your-impact-on-earth, The Guardian, 18 mei 2018, geraadpleegd op 18 januari 2019.

Op de website www.maatschappijenpolitiek.nl vindt u verwijzingen naar materiaal om meer over dit onderwerp te lezen.

(advertentie)

ProDemos
Huis voor democratie en rechtsstaat

Doe mee aan de Scholierenverkiezingen!

Voor VO & MBO

Hoe zouden de Provinciale Staten eruit zien als jongeren het voor het zeggen hadden?

ProDemos organiseert ook dit jaar de Scholierenverkiezingen, vaak een goede graadmeter voor de echte verkiezingen. Ga met de klas campagne voeren, richt een stemlokaal in en ga stemmen.

Schrijf je in op: www.scholierenverkiezingen.nl.

MIDDELBARE SCHOLEN EN HOGER ONDERWIJS DELEN KENNIS IN GRONINGEN EN ZUID-HOLLAND

DOCENTEN BUNDELEN HUN KRACHTEN

Op 1 januari ging het Onderwijsnetwerk Zuid-Holland (ONZ) van start, bedoeld om verbindingen tussen voortgezet en hoger onderwijs tot stand te brengen. ONZ, waarin ruim 55 middelbare scholen participeren, komt voort uit het eerdere Bètasteunpunt Zuid-Holland en het Regionaal Steunpunt Leiden. Een van de doelen is het creëren van lesmateriaal voor de gammavakken. Hoe kan dit nieuwe onderwijsnetwerk zich gaan ontwikkelen en waarom is samenwerking tussen het voortgezet en het hoger onderwijs eigenlijk belangrijk?

VINCENT DE GEUS

De Rijksuniversiteit Groningen kent al veertien jaar een zogenaamde Scholierenacademie. Daar weten ze hoe waardevol samenwerking tussen voortgezet en hoger onderwijs kan zijn. *M&P* sprak met Anita Warmelink van de Scholierenacademie. Het nieuwe Onderwijsnetwerk Zuid-Holland kent ze niet, maar ze is enthousiast over verdere samenwerking tussen voortgezet en hoger onderwijs: 'Beide kunnen elkaar enorm versterken.'

De Scholierenacademie van de Rijksuniversiteit Groningen, hoe ziet die eruit?

'Wij hebben een groot aanbod en richten ons zowel op basisscholen als op middelbare scholen. We hebben een alpha-, een bèta- en een gammasteunpunt en elk steunpunt wordt door een steunpuntcoördinator geleid.'

Is het gammasteunpunt interessant voor het vak maatschappijleer?

'Het gammasteunpunt bestaat uit drie pijlers: de eerste pijler is de pijler met kennismakingsactiviteiten, zoals symposia, workshops en ons Junior honours college.

Onlangs organiseerden we het scholieren-symposium *Peacebuilding in Africa*; een dag over religie en conflict. Luitenant-kolonel Gert Strick was te gast. Hij was betrokken bij de vredesmissie in Mali. Onze tweede pijler bestaat uit activiteiten op scholen. Denk hierbij aan gastlessen. Via een zogenaamde *wetenschapsdate* (wetenschapsdate.nl) maken leerlingen op de middelbare school al kennis met de wereld van wetenschappelijk onderzoek. De derde pijler is *online*. We organiseren webklassen en leerlingen kunnen bij ons terecht voor ondersteuning bij hun profielwerkstuk.'

Hoe groot is het bereik van jullie gammasteunpunt?

'We zijn vooral actief in de provincies Friesland, Groningen en Drenthe, met af en toe een uitstapje naar Noord-Holland of Overijssel. Met circa twintig middelbare scholen werken we intensief samen. Zij maken deel uit van ons warme netwerk. Daarnaast is er een flexibele schil van scholen waarmee we minder regelmatig samenwerken. Het zijn vooral vwo-leerlingen die bij de projecten zijn betrokken, maar incidenteel zijn er ook weleens havisten.'

In vergelijking tot bètasteunpunten, zijn gammasteunpunten vaak minder bekend en omvangrijk. Hoe zit dat bij jullie?

'Ons bètasteunpunt was jarenlang twee maal zo groot als het gammasteunpunt. Dit heeft te maken met de extra rijkssubsidie die voor het bètasteunpunt beschikbaar was. Onlangs is het beleid echter gewijzigd. In de toekomst zullen het bèta- en het gammasteunpunt weer gelijkwaardig aan elkaar zijn.'

Over de toekomst gesproken: welke plannen hebben jullie?

'Wij zijn ooit begonnen met het geven van voorlichtingen op scholen, maar tegenwoordig is er sprake van kennisdeling. Wij leren middelbare scholieren bijvoorbeeld de beginselen van wetenschappelijk onderzoek. Zij leren ons wat hun behoeften zijn. Voor de toekomst willen we meer met vmbo-scholen gaan samenwerken. Wij zien het als onze taak om vanuit de wetenschap de maatschappij te ondersteunen. Zo willen we vmbo-scholieren graag leren welk gewicht het heeft als een wetenschapper een bewering doet. Uitspraken van wetenschappers kunnen met feiten worden onderbouwd. Tegelijkertijd kunnen vmbo-scholieren ons leren welke behoeften zij hebben en hoe wij met ons onderzoek hierop kunnen inhaken. Met welke vragen zitten zij en met welke antwoorden kunnen wij komen? Wederzijds versterken we elkaar!' ♦

Voor meer informatie over de Scholierenacademie en het Gamma-steunpunt van de Rijksuniversiteit Groningen: www.rug.nl/education/scholierenacademie.

Meer informatie over het nieuwe Onderwijsnetwerk Zuid-Holland (ONZ) vindt u op www.onderwijsnetwerkozuidholland.nl.

Medewerkers van de Scholierenacademie

AAN DE SLAG MET EEN PRAKTISCHE OPDRACHT DIE CREATIVITEIT STIMULEERT

MAATSCHAPPIJLEER DRAAIT DOOR

VINCENT DE GEUS

Een collega vraagt me of ik nog iets met de actualiteit heb gedaan in mijn powerpoint van paragraaf 5 van het hoofdstuk *Parlementaire Democratie*. 'Jazeker', antwoord ik. Een week eerder heb ik nog enkele wijzigingen in mijn powerpoint doorgevoerd. De theorie over het wetgevingsproces is vrij droog. In de powerpoint koppel ik theorie daarom aan de context *Wijziging Wet Orgaanorganisatie*. Het verhaal over Kamerlid Frank Wassenberg (PvdD) die in 2016 de stemming over de Donorwet van Pia Dijkstra miste door vertraging in het openbaar vervoer doet het altijd goed bij leerlingen. 75 Kamerleden stemden voor en 74 Kamerleden stemden tegen en dus was de 'Wet Dijkstra' aangenomen. De afwezigheid van Wassenberg bleek doorslaggevend te zijn geweest. Anderhalf jaar later, in februari 2018, stemden 38 Eerste Kamerleden voor de 'Wet Dijkstra'; aldus besloten wordt de wet uitgevoerd. Mijn collega weet nog niet of ze mijn powerpoint gaat gebruiken.

PARAGRAAFJE-LESJE

De verwerking van nieuwe actualiteit in bestaande powerpoints is een van mijn favoriete onderdelen van het werk als docent. Het vergt enige creativiteit. Blijkt een dergelijke powerpoint het goed te doen, dan heb ik een succeservaring. Op 2 januari jongstleden lees ik een NOS-bericht met de kop: 'Meer ondernemende tieners: in een toetsweek huur ik een freelancer'. Strekking van het artikel is dat steeds meer tieners een bedrijf starten. In 2018 waren het meer dan 3.500 jongeren tussen de 13 en 18 jaar die zich bij de Kamer van Koophandel inschreven. Dat is bijna een derde meer dan een jaar eerder. Ik denk aan de tieners en twintigers in de Verenigde Staten die jaren geleden de tech-sector veroverden en vraag me af of een van die 3.500 Nederlandse jongeren over enkele jaren wellicht ook een multinational zal runnen. Onwillekeurig vraag ik me ook af of ik ook een bijdrage lever aan die ondernemersdrift bij jongeren. Ik denk het niet. Met enige regelmaat spreek ik de wens uit om los te komen van mijn *paragraafje-lesje-mentaliteit* waarbij ik heel geroutineerd powerpoints inzet om de maatschappijleertheorie in hapklare brokjes aan leerlingen op te dienen en eventueel uit te serveren. In de praktijk zit ik nog flink vast aan deze mentaliteit.

PRAKTISCHE OPDRACHT

Hoe kan het anders? Ik surf wat rond en stuit op het digitale lespakket *Newsroom* van stichting Peer Education en Diversion, Bureau voor maatschappelijke innovatie. Het thema van het lespakket is *media* en ik word positief verrast. In een van de opdrachten worden leerlingen opgedeeld in kleine groepen die *mini-redacties* vormen. Als groepje bereiden leerlingen een aflevering van *De Wereld Draait Door* (DWDD) voor waarbij ze een draaiboek opstellen en een gesprek naspelen. Hier word ik enthousiast van en ik besluit dat ik dit als inspiratiebron voor een praktische opdracht kan gebruiken.

DWDD IN DE KLAS

Hoewel nog weleens wordt geklaagd over de beperkte diversiteit aan gezichten bij DWDD is het ontegenzeggelijk dat dit programma een platform biedt aan politici en advocaten, maar ook aan sociologen en ex-criminelen. Een groot deel van de inhoud van de syllabus Maatschappijleer komt tot leven in items van DWDD. Ik ga aan de slag en maak enkele lesplannen. In de eerste lessen verdiepen we ons in media, identiteit, vergelijking van verschillende media, nepnieuws en bekijken we hoe een talkshow tot stand komt. Het project *Newsroom* suggereert te kijken naar de aflevering 'Achter de schermen bij... Pauw en Witteman', van 19 oktober 2011. De aflevering is al wat ouder, maar biedt waarschijnlijk nog steeds een goed inkijkje in de totstandkoming van een dagelijkse talkshow. Het toont het werk van de inhoudelijke redactie, beeldredactie, eindredactie en hoofdredactie, maar ook van de grimeur en presentatoren. De stress en hectiek die onvermijdelijk samengaan met de totstandkoming van een talkshow worden voelbaar. In de volgende twee lessen verdiepen we ons in maatschappelijke actualiteiten, selecteren leerlingen drie maatschappelijke actualiteiten en verwerken zij die tot een draaiboek voor een uitzending van DWDD. Natuurlijk moeten ze motiveren waarom ze een actualiteit selecteren. Ze moeten ervoor zorgen dat er diversiteit bestaat in de actualiteiten die worden besproken. Ze moeten gasten uitnodigen, goede vragen voorbereiden en laten zien dat ze stof uit de lesmethode Maatschappijleer kunnen toepassen. Ten slotte spelen ze een

gesprek na. Ze moeten vragen stellen, informatie naar boven halen en dit op een vlotte en begrijpelijk manier verwoorden. De essentie van het gesprek moet centraal komen te staan. Ik zie fantastische *Matthijs van Nieuwkerkjes* met armen over elkaar de uitzending openen, met vingertjes wijzen, vragen stellen, met het hoofd knikken en regelmatig interrumpen. Ik hoor deskundigen op hoog niveau kennis met Matthijs en het publiek delen en ik hoor een tafelheer Esko die iets minder goed op het gesprek is voorbereid. Ik zeg na afloop dat ik die dj en producer Esko niet ken, maar volgens de meeste leerlingen ligt dat aan mijn afstand tot hun belevingswereld. Ik laat me vertellen dat Esko zich uitstekend leent als *DWDD*-tafelheer om de jongere doelgroep te binden.

OPNAME

Voor veel leerlingen is het te confronterend het *DWDD*-gesprek live in de klas te voeren en ze kiezen er dan ook voor het gesprek vooraf op te nemen. Dat mag, maar ik heb enige aarzeling of mijn matige vaardigheden op het gebied van video-editing en IT toereikend zullen zijn voor de begeleiding bij dit onderdeel van de opdracht. Ik kan gerust zijn. De meeste leerlingen verwachten niet dat ik hen hierin begeleid en ze ondersteunen elkaar bij de totstandkoming van de filmpjes. Het vooraf opnemen van het gesprek wijkt enigszins af van het format van *De Wereld Draait Door*, dat stelt dat het programma live wordt uitgezonden. Het

biedt echter wel de mogelijkheid fouten te maken, te herstellen en een sectie met grappige bloopers aan het gesprek te monteren.

EIGENAARSCHAP

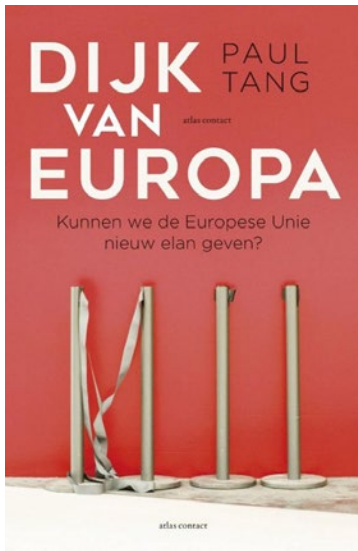
Tijd voor reflectie. Beheersen leerlingen stof uit de methode in even grote mate als wanneer ik het via powerpoints had aangeboden? Ik betwijfel het. Het afstand doen van mijn eigenaarschap maakt dat leerlingen de lestijd niet altijd even effectief en efficiënt hebben besteed. Bovendien biedt *DWDD* infotainment en is het lastig theorie over het functioneren van de rechtsstaat en theorie over het wetgevingsproces in een *DWDD*-gesprek goed naar voren te laten komen. Zijn leerlingen actiever, creatiever en ondernemender geweest dan wanneer ik had vastgehouden aan mijn traditionele lessen? Zeker! Is de succeservaring van leerlingen groter geworden? Waarschijnlijk wel, omdat zijzelf sterker centraal stonden en meer eigenaarschap hadden. Is er een grotere kans dat deze opdracht eraan heeft bijgedragen dat leerlingen ondernemender worden en in de toekomst een eigen bedrijfje gaan opzetten? Dat zou ik leuk vinden! Ben ik losgekomen van mijn *paragraafje-lesje-mentaliteit*? Voor eventjes wel! ♦

Meer informatie over het project Newsroom: www.diversion.nl/updates/newsroom-lespakket-voor-docenten.

DWDD
(bron: Wikimedia Commons
en Freepik.com)

RECENSIES

EUROPA ALS TEGENKRACHT
TEGEN DE MARKT

Bij het naderen van de Europese verkiezingen laat Europarlementariër Paul Tang (PvdA) zijn licht schijnen over de tekortkomingen en de mogelijkheden van de Europese Unie. Een tegenwicht bieden tegen China en de Verenigde Staten en tegen Amerikaanse internetreuzen met hun monopoliepositie ziet hij als de belangrijkste opdracht.

WOLTER BLANKERT

De auteur begint met de bestaande onvrede over de Europese Unie (EU) breed uit te meten. Conform de huidige mode toont hij daarvoor alle begrip. Eigenlijk heeft de Europese Unie de populistische tegenbeweging over zichzelf afgeroepen. De Europese Commissie schrijft de bestaande besluiteloosheid graag toe aan de club van regeringsleiders (De Europese Raad) die zelden overeenstemming bereikt. De lidstaten op hun beurt hekelen het bureaucratisch gedrocht waaraan de Europese Commissie leidinggeeft. Het grootste probleem van de huidige Europese Unie is dat de laatste dertig jaar alles om de heilige vrije markt draaide. Marktwerving wordt ook gepredikt en afgedwongen in sectoren die vroeger de overheid onder haar hoede had. Het Europese Hof van Justitie in Luxemburg heeft dat bevorderd door bij twijfelgevallen altijd voor het primaat van de vrije markt te kiezen. Daardoor werd de Europese burger beroofd van tal van vormen van bescherming tegen de macht van grote bedrijven. Mede dankzij die vrije markt konden Amerikaanse techniegiganten als Microsoft, Google, Apple en Facebook een monopoliepositie in Europa verwerven; bedrijven die vrijwel geen belasting betalen. Ook andere multinationals wisten hun voordeel te doen met het Europa zonder grenzen, dat zo veel mogelijk ook de handelsbarrières met landen buiten de Europese Unie afbrak. De toenemende welvaarts kloof is daarvan een direct gevolg; de opkomst van superrijken tegenover de *gewone man* die niets van welvaartsgroei merkt. De Europese Unie zou zich volgens de auteur

anders moeten opstellen, te beginnen met het afdwingen van belastingbetaling door multinationals en met het verbieden van gunstige regelingen door de afzonderlijke lidstaten.

Alleen de Europese Unie is toegerust voor een dergelijke taak, de afzonderlijke landen laten zich te veel tegen elkaar uitspelen en alleen de Europese Unie als geheel is in staat tegenwicht te bieden tegen eventuele represailles van Amerikaanse of Chinese kant. De auteur formuleert hier heldere voorstellen die burgers kunnen aanspreken. Vereiste is wel dat alle EU-lidstaten op een lijn komen en dat blijft een lastige klus. Iets bereiken in deze richting zou de geloofwaardigheid van de Europese Unie stellig verbeteren.

DEMOCRATISCH GAT

Daarnaast stelt de auteur dat de Europese Unie nog een gapend *democratisch gat* vertoont en daarom ontvouwt hij voorstellen ter verbetering. Die vereisen een duchtige hervorming van de Europese instituties. De suggesties klinken even sympathiek als onhaalbaar. Zelfs in het overzichtelijke Nederland strandden staatkundige hervormingen meestal op onneembare horden. Daarnaast komt de vraag op of de auteur het gebrek aan democratie niet te veel als axioma poneert. Sinds het *Verdrag van Lissabon* (2007) functioneert het Europees Parlement niet heel anders dan sommige andere parlementen, met behoorlijke bevoegdheden. Wat Paul Tang of een ander ook verzint om de Europese Unie dichter bij de burger te brengen, het zal een ver-van-mijn-bedshow blijven. Het gaat niet om een typisch Europese klacht, de afkeer van *Washington* lijkt zelfs groter dan die van *Brussel*. De gele hesjes bevechten het afstandelijke *Parijs*. De Groningers met hun schuddende huizen verwijten *Den Haag* op een andere planeet te liggen. Het centrum komt niet dichter bij de burger door nieuwe praatcircuits, maar door spraakmakend beleid. Het aanpakken van belasting ontwijkende multinationals zou daarvan deel kunnen uitmaken. Evenals een minder neurotische koestering van de vrije markt, met erkenning dat in sommige sectoren een andere opzet beter werkt. ♦

Paul Tang, DIJK VAN EUROPA, KUNNEN WE DE EU NIEUW ELAN GEVEN?, Atlas Contact, Amsterdam 2018, 184 bladzijden

Paul Tang overhandigt zijn boek aan Lodewijk Asscher bij de boekpresentatie in De Balie op 31 oktober 2018, met de gebruikelijke wederzijdse bewieroking. Bij de discussie daarna verweet iemand uit de zaal de PvdA niet vol voor Europa te gaan, met Emmanuel Macron als voorbeeld. Paul Tang antwoordde dat hij vreesde (niet hoopte) dat Macron de wegbereider voor Marine Le Pen zou worden; ruim voor de gele hesjes (foto: Wolter Blankert).

STOF VOOR EUROPESE VERKIEZINGEN

Met het oog op de naderende Europese verkiezingen is een bundel samengesteld over recente ontwikkelingen in Europa. Daarop aansluitend is voor lesmateriaal gezorgd.

In de inleiding betogen de samenstellers van *Europa in turbulentie* dat de Europese Unie met de nodige problemen kampt en dat de publieke opinie de Europese zaak niet al te gunstig is gezind. De problemen en soms de oplossingen worden vervolgens uitgewerkt in twintig, grotendeels korte, bijdragen; deels van gerenommeerde auteurs en eerder elders verschenen, deels speciaal voor deze bundel door de samenstellers geschreven. Herman van Rompuy, voormalig voorzitter van de Europese Raad, bijt de spits af. Twee van zijn belangrijkste redevoeringen zijn opgenomen, een over de bestaansreden van de Europese Unie en een over de noodzaak de Europese burger een thuisgevoel te bieden. Voor dat laatste pleit ook Carolien de Gruyter in een column. Luuk van Middelaar wijst erop dat de conventionele liberale wijsheid tal van blinde vlekken telt. David Goodhart probeert in een interview de Brexit vanuit sociologisch perspectief te verklaren. Paul Scheffer breekt een lans voor het behoud van het Nederlands als universitaire taal binnen het Europese geheel. In een andere bijdrage pleit hij ervoor meer regie te voeren bij het immigratiebeleid. Aan dat onderwerp zijn nog drie bijdragen gewijd, onder meer van de Britse socioloog Frank Furedi. Die benadrukt het belang en de onvermijdelijkheid van migratie, maar vraagt ook begrip voor een land als Hongarije, dat het recht op zelfbeschikking koestert. Oud-M&P-hoofdredacteur Hans van der Heijde behandelt de relatie tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten onder Donald Trump. Wolter Blankert (redacteur van dit blad) behandelt de tegenstellingen binnen de Europese Unie; tussen West- en Midden-Europa en tussen Noord- en Zuid-Europa. Als afsluiting diept Henk Oonk de internationale dimensie van het onderwijs uit. *RED*

Henk Oonk en Wolter Blankert (redactie), *EUROPA IN TURBULENTIE, ACHTERGROND-INFORMATIE VOOR ONDERWIJS EN SAMENLEVING*, Helios Onderwijs en Europa, Alkmaar, 2018, 70 bladzijden (exclusief los lesmateriaal, 20 bladzijden)

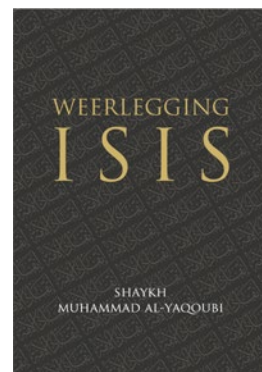

BEDROG EN MACHTSGBEUIK

Het is een roerige tijd voor de waarheid. *Fake news*, manipulatie van verkiezingen en complottheorieën alom. Willem Middelkoop en Tim Dollee tonen aan dat niets is wat het lijkt.

In *Patronen van bedrog* worden diverse complottheorieën onderzocht. De auteurs concluderen na hun onderzoeken dat deze complottheorieën eigenlijk gewoon theorieën zijn. Er is een samenzwerende elite in de wereld die ervoor zorgt dat wij de waarheid niet weten. Deze elite is gesocialiseerd in het voormalige *Skull and Bones* of de Russische geheime diensten; sexy verwoord: *the deep state*. Deze westerse *deep state*-netwerken zijn de daadwerkelijke machten in de wereld. Ter illustratie van dit illustere fenomeen wijzen de auteurs op het verband tussen de Bush-familie en de opkomst van de Nazi's. De Amerikaanse industrieën en banken hadden commerciële belangen bij een Duitsland dat gericht was op Amerika in plaats van op een Euraziatische verband. Rusland is in de hedendaagse beeldvorming een hofleverancier van bedrog. Ook over deze wereldmacht wordt de kritische pen gebruikt. In 1999 zijn er diverse flatgebouwen opgeblazen door vermoedelijk Tsjetsjeense terroristen. Deze gebeurtenis zorgde dat de net verkiesbare Vladimir Poetin uiteindelijk de verkiezingen won. Naast het vreselijke drama van de vier flatgebouwen is er ook een aanslag door een Russische burger verijdeld. Middelkoop en Dollee zijn er, gebaseerd op bronnen, van overtuigd dat deze verijdelde aanslag een Russische staatshandeling was. Door de verijdeling durven zij te stellen dat alle aanslagen in scene waren gezet. Het gehele boek is gefactcheckt. Echter: wat is een feit en wat is de waarheid? De urgente gebeurtenissen worden met elkaar verbonden; soms met bronnen en, ook niet te min, op basis van eigen redeneringen. In het kader van kritische denkvaardigheden kunnen leerlingen de teksten van Middelkoop en Dollee ontleden. Hoe gefundeerd zijn de stellingen? Waarheidsvinding blijft een moeilijk vak. Zoals de auteurs over het eigen boek zeggen: 'Dat hiermee mogelijk niet altijd het volledige verhaal wordt verteld, moet u maar op de koop toe nemen'. *KV*

Willem Middelkoop & Tim Dollee, *PATRONEN VAN BEDROG: NIETS IS WAT HET LIJKT*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018, 316 bladzijden

TEGENDISCOURS

Verwijzend naar islamitische teksten claimt Islamitische Staat correct te handelen. Een prominente geleerde weerlegt de opvattingen van de terreurbeweging.

Van Islamitische Staat (IS) weten we dat de beweging het internet gebruikt om een jong publiek te bereiken. Geradicaliseerde jongeren baseren hun extreme opvattingen nogal eens op interpretaties van islamitische teksten zoals IS deze verspreidt. Wie zelf geen of te weinig kennis van de islam heeft, kan onder de indruk raken van de talloze verwijzingen naar Koranteksten om IS-misdaden te rechtvaardigen. In het boek *Weerlegging ISIS* haalt de geleerde en invloedrijke shaykh Muhammad Al-Yaqoubi tal van opvattingen van IS op theologische gronden onderuit. Bijvoorbeeld: 'De opties van het doden van krijgsgevangenen of hen als slaven te nemen, worden afgeleid uit diverse handelingen van de Profeet Mohammed die door de belangrijkste rechtsscholen in de Soennitische islam zijn aangenomen. Echter, wat de gangsters van ISIS hier hebben gemist, is dat de opties van het doden of tot slaaf maken van krijgsgevangenen niet van toepassing zijn in onze moderne tijd sinds 1949'. Vervolgens legt de auteur uit waarom dit zo is. Zo ontrafelt Al-Yaqoubi stap-voor-stap de IS-ideologie. 'Welke legitimiteit zou ISIS hebben zonder de islamitische retorische dekmantel van een vermeend Kalifaat en een zelfverklaarde Kalief', vraagt hij zich halverwege het boek af. Het meest cruciale deel in zijn boek noemt Al-Yaqoubi het hoofdstuk over het bewijzen dat ISIS-volgelingen rebellen (*Khawarij*) zijn. Hij somt drie belangrijke redenen op: ze komen in opstand tegen de moslimgemeenschap, beschuldigen de meerderheid van Soennitische moslims van ongeloof en staan de verspreiding van onrechtvaardigheid en corruptie toe. Wat volgt is een gedegen onderbouwing die toegankelijk is voor relatieve leken en die is voorzien van tal van voetnoten voor lezers die de geciteerde bronnen zelf willen raadplegen. *IP*

Muhammad Al-Yaqoubi, *WEERLEGGING ISIS*, 't Kennishuys, Den Haag, 2017, 159 bladzijden

Coen Gelinck | www.nvlm.nl

STAATSCOMMISSIE: VAN ADVIES NAAR RESULTAAT

Het bestuur vindt dat in het advies van de Staatscommissie Parlementair Stelsel een aantal aanbevelingen staat die zo snel mogelijk in beleid moeten worden omgezet. Om die reden hebben wij een brief geschreven aan de minister van Binnenlandse Zaken en de bewindspersonen op het Ministerie van Onderwijs. Hierin bepleit het bestuur de volgende maatregelen om invulling te geven aan de adviezen van de staatscommissie op het gebied van burgerschap:

- Invoering van een minimumaantal lessen voor maatschappijleer: in alle schooltypen van het voortgezet onderwijs ten minste twee jaar lang twee lessen (van vijftig minuten) per week, of het equivalent daarvan.
- Invoering van een centraal schriftelijk eindexamen maatschappijleer. In dit examen kunnen de kennis en een bepaald deel van de vaardigheden die nodig zijn voor een volwaardige rol als burger in onze democratie worden getoetst. Andere vaardigheden zullen hun plek in het schoolexamen behouden, omdat bijvoorbeeld argumentatie- en debatvaardigheden niet of onvoldoende in een schriftelijk examen kunnen worden getoetst. Vanzelfsprekend moeten opvattingen en houdingen geen onderdeel uitmaken van welke examens dan ook.
- Het vak maatschappijleer dient even zwaar mee te tellen als andere schoolvakken waarin leerlingen centraal examen doen. Met andere woorden: geen onderdeel van een combinatiecijfer.
- Maatschappijleer moet ook een plek krijgen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs.
- Een resultaatverplichting voor burgerschap in het mbo. Op het mbo is daarnaast een minimum van 50 lessen burgerschap per leerjaar noodzakelijk.
- Ook dient voor burgerschap op het mbo een bevoegdheid maatschappijleer verplicht te worden. Maatschappijleer is van alle avo-vakken in het voortgezet onderwijs het vak met het laagste percentage bevoegd gegeven lessen. De overheid moet ook dat niet langer accepteren

UITGEVONDEN

De afgelopen ledenvergadering en Docentendag waren mijn laatste als voorzitter van de NVLM. Na vijftien jaar bestuurslid en negen jaar voorzitter te zijn geweest vond ik het tijd om de voorzittershamer neer te leggen. Dit was geen gemakkelijk besluit. Vanaf mijn negentiende ben ik bijna dagelijks bezig geweest met deze mooie club. In de jaren dat ik actief heb mogen zijn heb ik veel gevonden.

Ik vond veel van de inhoud en posities van onze vakken. Ik vond en vind dat maatschappijleer een sterkere positie in alle onderwijstypen verdient en dat burgerschap in het mbo een resultaatverplichting voor studenten en een bevoegdheidsregeling voor docenten nodig heeft. Maatschappijleer-2 verdiende een nieuwe naam en inhoud, zo vonden wij. Dit werd maatschappijkunde in het vmbo en maatschappijwetenschappen voor havo/vwo. Het nieuwe examenprogramma maatschappijwetenschappen is nu in het hele land gestart en voor maatschappijkunde wordt de syllabus nu ook tegen het licht gehouden. En in het kader van de ambities voor de nieuwe leerweg in het vmbo, vinden we dat maatschappijkunde een rol moet spelen bij de praktijkgerichte component. Wij denken dat het vak hiermee voor leerlingen aantrekkelijker wordt en dat de positie van maatschappijkunde in het vmbo versterkt.

Ik vond ook een hele wereld aan organisaties en lobbycircuits. Het was interessant en leerzaam om hierin te participeren en ons verhaal te vertellen. We vonden en vinden dat er een doorlopende leerlijn democratisch burgerschap moet komen. Dit vinden inmiddels meer mensen. Niet in de laatste plaats het ontwikkelteam Burgerschap van Curriculum.nu en de Staatscommissie Parlementair Stelsel. Ik vond het een hele eer dat wij een bijdrage aan het eindrapport van de commissie hebben mogen leveren. Eveneens vond ik het eervol namens de vereniging contacten met Kamerleden, bewindslieden en ambtenaren te mogen onderhouden.

Dit brengt mij op het belangrijkste dat ik vond. De betrokken en bevlogen mensen. In het bestuur, in de vereniging, in de redactie van *M&P*, bij ProDemos, bij het ministerie, in de politiek en bij tal van andere organisaties waar we mee samenwerken. Mensen die het verschil maken en die zich elke dag voor een fantastische zaak inzetten.

Deze mensen zijn me dierbaar geworden en ga ik erg missen. Het zal wennen worden zonder hen en zonder de NVLM in mijn bestaan.

Tot slot heb ik veel gevonden op deze pagina.

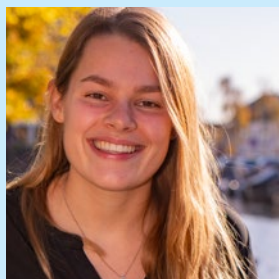
Over onderwijs, over maatschappelijke kwesties, over politiek. Ik vond het een plezier om de columns te schrijven en ik dank u voor het lezen. Hopelijk vond u er iets van.

Dit is mijn laatste column op deze plek. Ik ben uitgevonden... en ga mezelf opnieuw uitvinden.

Hans Tennissen

DE STUDENT

DE TAAK VAN EEN MAATSCHAPPIJLEERDOCENT

ANOUK DIJKSHOORN

In het tweede blok van de opleiding Leraar Maatschappijleer kreeg ik vier nieuwe vakken, waaronder het vak Wereldreligies. Tijdens de colleges werden de vijf wereldreligies behandeld. Een van deze religies is het christendom, een religie die de laatste tijd veel in het nieuws is geweest wegens de ophef rondom de *Nashville-verklaring*. In deze verklaring staat hoe christenen om moeten gaan met het geloof, het huwelijk en seksualiteit. Twee citaten uit de verklaring zijn: 'Wij ontkennen dat God het huwelijk heeft bedoeld als een homoseksuele, polygame of polyamoreuze relatie' en 'Wij bevestigen dat het zondig is om homoseksuele onreinheid of transgenderisme goed te keuren'. Deze citaten zouden begrijpelijk kunnen zijn wanneer men de Bijbel expliciet interpreteert. In Leviticus 18:22 wordt namelijk geschreven dat het door de Heer voor een man wordt verboden het bed met een andere man te delen, zoals hij dat met een vrouw zou doen. Echter, in Romeinen 15:7 schrijft Paulus: 'Aanvaard elkaar ter ere van God, zoals Christus u heeft aanvaard', en in 1 Johannes 4:11 wordt er geschreven: 'Geliefde broeders en zusters, als God ons zo heeft liefgehad, moeten wij elkaar ook liefhebben'. Deze zinnen kunnen zo worden geïnterpreteerd dat iedereen elkaar moet accepteren, ongeacht seksuele voorkeur. De ophef rondom de *Nashville-verklaring* is een bewijs dat religie tot op de dag van vandaag nog relevant is voor een vak als maatschappijleer. Dit specifieke geval zou ik zelfs een maatschappelijk vraagstuk willen noemen, iets waarover zowel (toekomstige) leraren maatschappijleer als leerlingen zouden moeten denken en discussiëren.

Het is denk ik van belang dat een goede leraar maatschappijleer de leerlingen verschillende perspectieven van een maatschappelijk vraagstuk kan laten inzien. Neem de hierboven genoemde *Nashville-verklaring*. De voorstanders van de verklaring hebben, net zoals iedere andere Nederlander, recht op vrijheid van meningsuiting en zijn dus vrij om een mening over LGBT+ te hebben. Echter, door deze mening om te vormen tot een verklaring, waarin expliciet wordt geschreven dat God het homohuwelijk niet toestaat en dat het voor christenen zondig is om homoseksualiteit en transgenderisme goed te keuren, wordt een groep uit de samenleving niet geaccepteerd. Wanneer dit tot uitsluiting leidt en er dus onderscheid tussen groepen wordt gemaakt, druist dit misschien wel in tegen Grondwet Artikel 1, waarin staat dat discriminatie op welke grond dan ook verboden is. Het is naar mijn mening de taak van een leraar maatschappijleer om niet zozeer een eigen mening over zulk soort maatschappelijke vraagstukken te geven, maar inzicht te geven in de beweegredenen van alle partijen die onderdeel van het vraagstuk uitmaken. Op deze manier kunnen de leerlingen zelf tot een goed beargumenteerde en genuanceerde mening komen en de gevolgen van een mening overzien. ♦

Anouk Dijkshoorn is student aan de lerarenopleiding Maatschappijleer aan de Hogeschool van Amsterdam.

MAATSCHAPPIJ & POLITIEK

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

REDACTIE

Ivo Pertijs
hoofd-
redacteur

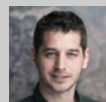
Bas
Banning

Marian
van den
Berge

Wolter
Blankert

Vincent
de Geus

Janine
Middelkoop

Koen
Vossen

COLUMNISTEN

Stef
van der
Linden

Hennellen
Stoorvogel

EINDREDACTIE Maarten Cras

ART DIRECTION Jenny Kan | jenniness.com

OPMAAK Lidewij Spitshuis | lidewij.net

OMSLAGFOTO Ivo Pertijs

DRUK EDG Media

UITGEVER ProDemos

REDACTIESECRETARIAAT

ProDemos, Hofweg 1H
2511 AA Den Haag
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl
www.maatschappijenpolitiek.nl

ABONNEMENTSPRIJZEN M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

NIEUWE ABONNEMENTEN

Nieuwe abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Meld u aan via www.maatschappijenpolitiek.nl/abonnements. Abonnees kunnen adreswijzigingen doorgeven door een e-mail te sturen aan m&p@edg.nl.

AUTEURSRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winst oogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

ADVERTENTIES

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.
Of op aanvraag bij de uitgever,
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl

KOPIJ EN MEDEDELINGEN

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

STEM

Gratis!

(excl. verzendkosten)

Verkiezingen in de klas

Woensdag 20 maart vinden verkiezingen plaats voor de Provinciale Staten en het waterschap. Maar wat doen zij eigenlijk?

Met het gratis STEM-Magazine kun je de verkiezingen op een leuke manier in de les behandelen. Er zijn twee versies: één voor (v)mbo en één voor havo/vwo. Inclusief speciaal katern gemaakt in samenwerking met de Eerste Kamer.

In dit STEM-Magazine o.a. aandacht voor:

- Wel of niet stemmen?
- Wie zit waar in de Statenzaal?
- Hoe wordt het geld verdeeld in de provincie?
- Interview met de jongste Waterschapsbestuurder
- Test: wat weet jij van de provincie en de waterschappen?
- Hoe wordt de Eerste Kamer gekozen?

Bestel het lespakket STEM (30 exemplaren inclusief docentenhandleiding) op prodemos.nl/stem